

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

**Katedra mediálních a kulturních studií a
žurnalistiky**

**Vizuální symboly sametové revoluce v dobovém
tisku**

Visual symbols of the Velvet Revolution in the Press

Bakalářská diplomová práce

Bára VRÁNOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Věra Bartalosová

Olomouc 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedené literatury.

V Olomouci

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce Mgr. Věře Bartalosoové za podnětné připomínky, a především za velkou trpělivost při konzultacích.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá vizuálními symboly sametové revoluce v dobových periodikách Rudé právo, Mladý svět a samizdatových Lidových novinách. Cílem bylo pomocí kvantitativní obsahové analýzy zjistit a popsat, jaké osobnosti, budovy, lokace, předměty a hesla byla čtenářům prostřednictvím fotografií publikovaných v těchto periodikách předkládána.

Annotation

This thesis focuses on the visual symbols of the Velvet revolution in the press, concretely in Rudé právo, Mladý svět and samizdat form of Lidové noviny. The main aim is to find out and describe which persons, building, locations, things, and quotes were presented to readers in pictures publicized in these media. The research is going to be realized by method of the content analysis.

Klíčová slova

Sametová revoluce; 1989; Rudé právo; Mladý svět; samizdatové Lidové noviny; KSČ; Občanské fórum; OF; Václav Havel; obsahová analýza; fotografie.

Keywords

The Velvet Revolution; 1989; Rudé právo; Mladý svět; samizdat Lidové noviny; Communist party; The Civic Forum; OF; Václav Havel; the Content analysis; photography.

Obsah

Úvod	8
1 Teoretická část.....	10
2 Sametová revoluce	10
2.1 Předlistopadové události	10
2.2 Revoluce	12
2.3 Žurnalistická fotografie jako informace	15
2.4 Základní charakteristika médií ČSSR.....	16
2.5 Charakteristika analyzovaných médií.....	17
2.5.1 Rudé právo	17
2.5.2 Mladý svět	19
2.5.3 Samizdatové Lidové noviny.....	21
2.6 Manipulace žurnalistických fotografií.....	23
2.6.1 Politické úpravy.....	24
2.6.2 Úpravy žurnalistické fotografie v ČSSR	25
3 Metodická část.....	28
3.1 Kvantitativní obsahová analýza	28
3.2 Téma a cíle práce, výzkumné otázky a hypotézy	29
3.3 Vzorek analýzy	31
3.4 Jednotky obsahové analýzy	32
3.5 Sledované kategorie a proměnné	34
4 Průběh analýzy	38
5 Výsledky obsahové analýzy	39

5.1	Zobrazení sametové revoluce v jednotlivých periodikách	39
5.1.1	Zastoupení témat	43
5.1.2	Záběry.....	45
5.2	Osobnosti sametové revoluce	47
5.3	Symbyly sametové revoluce	55
5.3.1	Předměty.....	55
5.3.2	Lokace	57
5.4	Shrnutí.....	61
	Závěr.....	63
	Použitá literatura.....	66
	Citovaná periodika	68
	Analyzované soubory	69
	Seznam grafů.....	70
	Seznam příloh.....	71
	Přílohy	72

Úvod

Události z listopadu 1989 představují jeden z neklíčovějších milníků společenských a politických změn v historii Československa. Původně pokojná demonstrace studentů uspořádaná k padesátému výročí uzavření českých vysokých škol nacisty během druhé světové války, se postupně přerodila ve spontánní protest. Ten později vyvrcholil vítězstvím demokracie a porážkou komunistického režimu. Tyto události, pro které se díky jejich pokojnému průběhu vžilo označení sametová revoluce, přirozeně neušly pozornosti tuzemských ani zahraničních médií. Ty aktivně referovaly o veškerém revolučním dění v Praze a později i celém Československu od jeho vypuknutí 17. listopadu 1989 až po konec socialistické éry 30. prosince 1989.

Cílem této práce je zanalyzovat fotografie publikované ve vybraných československých periodikách právě během těchto třiačtyřiceti dnů a s pomocí kvantitativní obsahové analýzy určit co nebo kdo se na dobových snímcích objevuje. Díky tomu pak bude možné získat představu o tom, koho a jak média čtenářům představovala v rámci tehdy publikovaných snímků. Dále pak výsledky analýzy umožní stanovit od kdy se začaly dnes už ikonické symboly a představitelé sametové revoluce právě takto vyobrazovat.

Jako hlavní výzkumnou otázku jsem se, vzhledem k předcházejícím řádkům, rozhodla stanovit, co otištěné fotografie vyobrazovaly jako symbol sametové revoluce. Pro potřeby analýzy ovšem nebylo možné pracovat s tak širokým a všeobecným polem bádání, proto bylo nutné definovat i výzkumné otázky vedlejší s jejichž pomocí se dalo dosáhnout objektivnějších výsledků. Ty se zaměřovaly na to, jaké osobnosti se na snímcích objevovaly, od kterého dne na nich byl s revolucí spojován Václav Havel a jaké další objekty, ať už šlo o budovy, náměstí, či transparenty, byly nejčastěji zachycovány.

Pro dosažení reprezentativních výsledků bylo nutné zvolit ke zkoumání takové tituly, které měly v období sametové revoluce, ale i před ním, širokou čtenářskou základnu. Z toho důvodu jsem k analýze zvolila dva v Československu nejčtenější tituly – Rudé právo, které fungovalo jako tiskový orgán ÚV KSČ a týdeník Mladý svět vydávaný Socialistickým svazem mládeže, a jako protiváhu ke zřejmému stranickému zaměření

obou periodik samizdatové Lidové noviny. Ty sice nevycházely v tak vysokém nákladu jako zbylé dva tituly, nicméně díky svému disidentskému zázemí si mohly dovolit o revolučních událostech referovat otevřeněji a intenzivněji, což mi poskytlo další užitečný materiál k prozkoumání a naplnění vytyčených cílů této bakalářské práce.

1 Teoretická část

Následující částí popisují teoretická východiska, ze kterých tato bakalářská práce vychází. Věnují se především průběhu událostí sametové revoluce, ideovému i redakčnímu nastavení analyzovaných periodik a postavení fotografie v žurnalistice, včetně možnosti její manipulace a zneužití k propagandistickým účelům.

2 Sametová revoluce

Poslední léta komunistické éry se v Československu, stejně jako ve zbytku Východního bloku, nesla především v duchu nespokojenosti občanů s dosavadní politikou, hospodářskými neúspěchy a celkovou zaostalostí za Západem. Tyto problémy pak postupně vrcholily v letech 1988 až 1991 pádem „železné opony“, vítězstvím nezávislého odborového hnutí Solidarita v Polsku, rozbitím Berlínské zdi, revolucemi v Československu, Rumunsku a Maďarsku a rozpadem Jugoslávie. Ačkoliv máme v našich podmínkách pád režimu spojený především s obdobím od listopadu 1989, nešlo o proces pouhých několika týdnů. Transformace Československa v demokratický stát byla výsledkem malých změn, které začaly už více než rok před Sametovou revolucí.¹

2.1 Předlistopadové události

Československo patřilo v rámci zemí Východního bloku, co se nepokojů týkalo, k těm klidnějším. Od roku 1969 se zde neobjevily žádné protestní akce vůči straně nebo komunistickému zřízení, většina projevů odporu přicházela hlavně na literární a umělecké úrovni. Proti režimu se odvážil vystoupit jen úzký kruh lidí, tzv. disent – ve většině případů byli jeho členy nekomunističtí aktivisté, zakázaní spisovatelé a umělci, bývalí členové KSČ nebo křesťanští aktivisté. Vrcholem jejich kritiky vůči poměrům v zemi a

¹ EMMERT, František. *Sametová revoluce: kronika pádu komunismu 1989*. Brno: Computer Press, 2009. Muzeum v knize (Computer Press). ISBN 978-80-251-2301-0. s. 20

snaze o prosazení dodržování lidských a občanských práv v Československu byl vznik občanské iniciativy Charta 77 a Prohlášení Charty 77, která si kladla za cíl poukazovat především na bezprávní páchané režimem, ale i na problémy v hospodářství a ekologii.² Bohužel, rok 1977 nebyl snahám o reformu tuhých poměrů v Československu nakloněn a většina signatářů Charty 77 byla za vydání Prohlášení vyzývajícího normalizační režim k otevřené diskuzi perzekuována nebo uvězněna. Přesto byla tato iniciativa podle Petra Husáka (1999) jednou z klíčových součástí pozvolných snah o změnu, které později v roce 1989 umožnily průběh revoluce.

První veřejná protestní akce proti komunistickému režimu v Československu vypukla až 21. srpna 1988 během 20. výročí okupace ČSSR vojsky Varšavské smlouvy.³ V Praze na Václavském náměstí se na výzvu iniciativ České děti a Nezávislé mírové sdružení shromáždilo několik tisíc lidí požadujících mimo jiné zrušení cenzury, stáhnutí sovětských vojáků ze země, propuštění politických vězňů nebo svobodné volby. Protest sice násilně rozehnali policejní příslušníci, přesto ale odstartoval vlnu dalších demonstrací, které trvaly až do listopadu 1989.⁴ Jedny z nejvýznamnějších se odehrály během období známého jako Palachův týden. Ten začal 15. ledna 1989, kdy se na Václavském náměstí v Praze mělo konat pietní shromáždění k výročí sebeupálení studenta Jana Palacha. Úřady akci nepovolily a k jejímu rozeznání opět využily policii. Násilná akce proti protestujícím měla za následek sérii menších spontánních demonstrací, opět na Václavském náměstí nebo jeho okolí, jejichž vrcholem byla pouť k hrobu Jana Palacha ve Všetatech uskutečněná 21. ledna 1989. Téměř všechny protesty Palachova týdne se setkaly s brutálními zákroky policie i Lidových milic a následnými persekucemi ze strany režimu. Na nelidské zákroky vůči demonstrantům vůbec poprvé reagoval i zahraniční tisk, mezinárodní organizace a cizí vlády.⁵ Reakce ale přišla i z domova – v souvislosti s událostmi Palachova týdne začaly vznikat další iniciativy odsuzující

² HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě, Díl 1: Revoluce či co?*. Praha: Volvox Globator, 1999. sv. Díl 1. ISBN 80-7207-299-4. s. 13

³ SUK, Jiří. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, s. 49. ISBN 80-85270-88-9. s. 38

⁴ Tamtéž.

⁵ EMMERT, František. *Sametová revoluce: kronika pádu komunismu 1989*. Computer Press, 2009, ISBN 978-80-251-2301-0 s. 23

násilnosti během protestů, volání po dialogu vlády s veřejností nebo vyjadřující nesouhlas se zatčením předních osobností disentu.⁶

Jednou z těchto iniciativ byla i petice Několik vět vytvořená Václavem Havlem a lidmi z okolí Charty 77 požadující svobodu a demokracii, propuštění politických vězňů, svobodnou činnost sdělovacích prostředků a nezávislých iniciativ a veřejné diskuse o všech otázkách dějin, politiky a významných investičních akcích. Text vyšel v červnu 1989 nejprve v samizdatových Lidových novinách, později jej zveřejnila Svobodná Evropa. Manifest podepsalo více než 40 000 lidí.⁷

Následovaly další demonstrace a petice, které volaly po změně režimu. Komunističtí představitelé reagovali na situaci stále brutálnějšími zákroky proti představitelům silící opozice i protestujícím občanům, čímž v podstatě pouze zesilovali protirežimní nálady ve společnosti, které pak odstartovaly listopadové události.

2.2 Revoluce

Název sametová nebo také něžná revoluce označuje období od 17. listopadu po konec prosince 1989, během kterého se protestní akce přeměnily v nenásilný státní převrat a ukončily tak éru komunismu v Československu.

V den zahájení revoluce se v Praze uskutečnila povolená studentská manifestace k 50. výročí uzavření vysokých škol nacisty a úmrtí Jana Opletala. Obvodní výbor pro Prahu 2 akci ohlášenou na 17. listopadu, tedy na Mezinárodní den studentstva, schválil a udělil protestujícím i povolení uspořádat průvod z Albertova na Vyšehrad ke hrobu Karla Hynka Máchy.⁸ Podle Suka (1999) se mělo už na začátku plánované trasy sejít okolo pětadvaceti tisíc studentů a občanů, František Emmert (2009) a další historikové se ale shodují, že počet účastníků na začátku manifestace před patologickým ústavem na Albertově se pohyboval okolo patnácti tisíc. I přesto se ale mělo jednat o nejpočetnější

⁶ SUK, Jiří. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, s. 49. ISBN 80-85270-88-9. s. 50

⁷ EMMERT, František. *Sametová revoluce: kronika pádu komunismu 1989*. Computer Press, 2009, ISBN 978-80-251-2301-0 s. 25

⁸ *Kronika sametové revoluce*. Praha: Československá tisková kancelář, [1989]. ISBN 80-7046-033-4. s. 2

shromáždění od událostí Palachova týdne vyjadřující nespokojenost s komunistickým zřízením a voláním po svobodě a demokracii prostřednictvím řečníků, transparentů i protivládních hesel.⁹

Po oficiálním ukončení pietní akce na vyšehradském Slavíně se pak část účastníků spontánně rozhodla v novém průvodu vyrazit do centra města na Václavské náměstí. K davu se cestou přidávali další lidé, Suk (1999) uvádí, že počet protestujících se tak vyšplhal až k padesáti tisícům, reálné odhady se pohybují okolo pěti až deseti tisíc.¹⁰ Nepovolený průvod se cestou setkal s policejním zátarasem na ulici Vyšehradská, který ale prorazil a pokračoval k Václavskému náměstí. Tam však nedorazil, na pokyn ředitele StB Prahy a středočeského kraje Jiřího Bytčánka byl dav na Národní třídě zastaven příslušníky Pohotovostního pluku Sboru národní bezpečnosti (SNB), jehož úkolem bylo zabránit v pokračování demonstrace za každou cenu.¹¹ Policejní kordony dav obklíčily a ve spolupráci s oddílem zvláštního určení - „rudými barety“ proti protestujícím tvrdě zakročili. Velkou část z nich brutálně zbili, další pozatýkali a převezli na stanice SNB.

Tvrdý zásah proti manifestaci rozpoutal sérii dalších protestů. Den po násilnostech na Národní třídě vyhlásili pražští vysokoškolští studenti společně s divadelními herci a členy kulturní obce na pondělí 27. listopadu protestní stávkou, zároveň do médií vůbec poprvé unikla zpráva, že si policejní zásah vyžádal život studenta Martina Šmída. Tato informace se ale později ukázala jako mylná.¹²

Další reakcí bylo ustanovení Občanského fóra (OF) z 19. listopadu 1989. Nové politické hnutí vzniklo jako široká platforma občanských aktivit, která odmítala komunistický režim a usilovala o nastolení demokracie. Ještě téhož dne odpoledne přednesl Václav Havel v Činoherním klubu Provolání OF, z velké části vycházející ze stanoviska

⁹ EMMERT, František. Sametová revoluce: kronika pádu komunismu 1989. Computer Press, 2009, ISBN 978-80-251-2301-0 s. 31

¹⁰ 3 OTÁHAL, Milan a Zdeněk SLÁDEK. *Deset pražských dnů: 17.--27. listopad 1989: dokumentace*. Praha: Academia, 1990, ISBN 80-200-0340-1. s. 18

¹¹ *Kronika sametové revoluce*. Praha: Československá tisková kancelář, [1989]. ISBN 80-7046-033-4. s. 2

¹² Sametová revoluce 1989. sobota 18.listopadu 1989. Totalita.cz [online]. [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/>

Charty 77 vydaného k událostem na Národní třídě.¹³ Text vyzýval k dialogu o budoucnosti země, odstoupení politiků odpovědných za normalizaci, vyšetření zásahu na Národní třídě, propuštění politických vězňů, politický pluralismus a svobodné volby. Stejně podmínky mělo i slovenské hnutí Verejnost' proti násiliu vzniklé rovněž ten den v bratislavské Umělecké besedě.¹⁴ Podporu navíc vyjádřily i Československá občanská iniciativa, která přidala požadavek, aby příslušníci federální vlády podali demisi, ustanovila se přechodná vláda a byly vypsány volby, a znovuoobnovená Československá sociálnědemokratická strana.

Vzhledem k stále sílící opozici se vláda vedená premiérem Ladislavem Adamcem rozhodla zahájit se zástupci Občanského fóra i stávkujících studentů jednání. První schůzka se uskutečnila 21. listopadu 1989 v prostorách Mánesu, ovšem na požadavek předsedy vlády bez přítomnosti Václava Havla, jehož nahradil chartista Jan Ruml.¹⁵ Ten během jednání požadoval především příslib zřídit speciální komisi složenou ze zástupců veřejnosti k prošetření zákroku z Národní třídy. Adamec se na jednání zaručil, že proti stávkujícím studentům nebude použito násilí a přislíbil snahy o přestavbu vládního programu, přehodnocení úlohy KSČ a z případných dialogů údajně nevyloučil ani Chartu 77.¹⁶ Zároveň trval na ukončení demonstrací a stávek. Ty ovšem přetrvávaly i v následujících dnech až do 27. listopadu 1989, kdy po generální stávce vyhlásili zástupci Občanského fóra konec každodenních manifestací a zahájili další vyjednávání s představiteli komunistického režimu.

Během následujících dní proběhla série jednání, během kterých nezávislá iniciativa MOST založená Michaelem Kocábem a Michalem Horáčkem společně s Občanským fórem přiměly vládu postupně naplňovat požadavky opozice a veřejnosti. Klíčovým okamžikem těchto vyjednávání byla schůzka 29. listopadu 1989, na které byl z československé ústavy po necelých třiceti letech vyškrtnut článek o vedoucí úloze

¹³ SUK, Jiří. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, s. 49. ISBN 80-85270-88-9. s. 98

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Sametová revoluce 1989. úterý 21. listopadu 1989. Totalita.cz [online]. [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/>

¹⁶ Tamtéž.

komunistické strany.¹⁷ V reakci na tento zásadní průlom podal premiér Adamec 3. prosince 1989 opozici návrh na sestavení nové, reformované vlády. Myšlenka se setkala s odporem veřejnosti i Občanského fóra, protože většinu pozic by opět obsadili příslušníci KSČ a federální vláda tak musela k 7. prosinci téhož roku podat demisi. Po dalších jednáních 10. prosince 1989 jmenoval Gustav Husák novou vládu tzv. „národního porozumění“ s většinovým obsazením členů Verejnosti proti násiliu a Občanského fóra v čele s komunistou Mariánem Čalfou a sám odstoupil z funkce prezidenta.¹⁸ Na jeho místo byl Federálním shromážděním, v čele s Alexandrem Dubčekem, 29. prosince 1989 zvolen Václav Havel.

2.3 Žurnalistická fotografie jako informace

Fotografie patří už od konce 19. století k neodmyslitelným součástem žurnalistiky. Zpočátku nebyla jejich roli přisuzována velká pozornost, objevovaly se společně s články v tisku, aby ilustrovaly obsah a zároveň oživovaly jednodušnost a monotónnost textu.¹⁹ S postupným zdokonalováním technologie k zachycování obrazu však jejich význam postupně rostl, až se staly téměř rovnocenným informačním zdrojem jako například písmo nebo řeč, které po staletí této funkci dominovaly.²⁰

V současnosti je fotografie pro čtenáře stejně informačně hodnotná jako novinový článek. Dokáže zachytit okamžik, vykreslit jeho atmosféru s detailní přesností a předat jej čtenáři často i výstižněji a surověji, než by dokázal redaktor slovy, čímž jí zároveň propůjčuje „punc“ kvality a věrohodnosti. Pravděpodobně nejvýstižněji shrnuje význam žurnalistické fotografie pro tisk i čtenáře Adéla Čiljaková, když píše: „Pro fotografii je příznačná informační nasycenost, srozumitelnost a koncentrovaný obsah, tudíž fotografie

¹⁷ SUK, Jiří. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1999, s. 49. ISBN 80-85270-88-9. s. 102-104

¹⁸ Sametová revoluce 1989. Prosinec 1989 další události. Totalita.cz [online]. [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz>

¹⁹ NEWTON, Julianne Hickerson. *The burden of visual truth: the role of photojournalism in mediating reality*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2001, xiii, 217 p. ISBN 08-058-3376-5. s. 8

²⁰ WITTLICH, Filip. *Fotografie - přímý svědek?!: fotografický obraz a jeho význam pro historické poznání*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7308-403-5. s. 7

splňuje požadavek časově nenáročné, koncentrované a srozumitelné informace. K tomu, aby byl dnes člověk informován, nepotřebuje si přečíst mnoho textu, ale mnohdy mu stačí výmluvné, autentické fotografie, komentované jednou nebo několika výstižnými větami.²¹ Tato informační nasycenost je umožněna především tím, že každá fotografie disponuje několika základními vlastnostmi – dokumentárností, autentičností, názorností, univerzální srozumitelností a zastavením času.²² Díky těmto vlastnostem dokáží fotografie trvale zaznamenat okamžik, který se odehrál a zachovat nebo zprostředkovat jej pro ty, kteří u něj nebyli,²³ přičemž největší podíl na tom mají právě dokumentárnost a autentičnost. Nicméně samotný aspekt autenticity a věrohodnosti je snadno zpochybnitelný,²⁴ ať už se jedná o možnosti retuše současných digitálních technologií nebo o problematiku zkreslení a (ne)záměrné manipulace před či během pořizování snímku. I přesto ale podle Lábové (2009) většina lidí i v současné době považuje fotografie za pravdivou reprodukci reality,²⁵ což je podle jejího názoru dáno především kulturně vžitou jistotou, že snímek pořízený fotoaparátom může zachytit jen to, co „vidí“ objektiv a nehrozí zde zásah lidské tvořivosti, jako je tomu například u malířského obrazu.

2.4 Základní charakteristika médií ČSSR

Společným znakem oficiálních médií po nástupu normalizace až do pádu režimu byla snaha co nejvíce prosazovat politickou linii KSČ. U tištěných periodik to bylo z velké části způsobeno politickými čistkami v redakcích a strachem o vlastní existenci, protože mnoho titulů spojených s reformními snahami pražského jara bylo po srpnové okupaci 1968 zakázáno. Dalším důvodem k obavám byl i fakt, že pokud by redakce vydala jakkoli závadný obsah, hrozily jí tvrdé sankce například v podobě snížení přídelu papíru nebo

²¹ ČILJAKOVÁ, Adéla. *Fotožurnalistika I: Úvod do teorie fotožurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. ISBN 17-313-75. s. 11

²² LÁBOVÁ, Alena. *Základy fotožurnalistiky*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990, 197 s. ISBN 80-706-6119-4. s. 8

²³ Tamtéž.

²⁴ LÁBOVÁ, Alena a Filip LÁB. *Soumrak fotožurnalismu?: manipulace fotografií v digitální éře*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1647-6.

²⁵ Tamtéž.

omezení nákladu.²⁶ Média tak všeobecně tvořila veřejnou tvář normalizace a ideologie KSČ, až do poloviny osmdesátých let, kdy se díky Gorbačovově „glasnosti“ začaly pomalu objevovat náznaky o větší otevřenosti a názorové pluralitě. Změny v ČSSR ale nebyly nijak výrazně viditelné a forma tisku jako hlásné trouby režimu a zároveň pojítka mezi ideologií a zábavou zůstala až do roku 1989. Jediným zdrojem tištěných zpráv nezatižených vlivem KSČ tak byl samizdat vydávaný v ilegalitě lidmi, které režim neumožnil oficiálně publikovat.²⁷

2.5 Charakteristika analyzovaných médií

2.5.1 Rudé právo

Rudé právo vzniklo v září 1920 během krize československé sociální demokracie, ve které postupně sílily tendence radikálního levicového křídla o osamostatnění a vytvoření vlastního programu, strany a tisku. Tyto snahy vyvrcholily o rok později založením KSČ a prohlášením deníku jako hlavního tiskového orgánu strany.²⁸ Od té doby plnilo Rudé právo především agitační funkci, přinášelo informace o sociálních a pracovních poměrech dělnictva a kritizovalo buržoazní vládu. O shrnutí významu fungování deníku pro KSČ se pokusil komunistický novinář Vojtěch Dolejší (1960), když jej nazval „vždycky účinnou zbraní ve všech jejích bojích.“²⁹ Ve skutečnosti bylo Rudé právo veřejností chápáno spíše jako pouhý stranický propagandistický plátek, který často podléhal cenzurním zásahům a kvůli své přepolitizovanosti a neustálým bojům o moc uvnitř strany upadala i kvalita obsahu.³⁰

Během období Protektorátu Čechy a Morava okupační správa zastavila existenci jak KSČ, tak i vydávání veškerých jejích tiskovin. Rudé právo tak od roku 1939 vycházelo

²⁶ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 217

²⁷ Tamtéž. s. 221

²⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3. s. 172

²⁹ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. Praha: NPL, 1963. s. 45

³⁰ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 52

v ilegality a díky poměrně rozsáhlé tiskové technice mohlo být distribuováno po celém protektorátním území. Obsahově nabízelo čtenářům aktuální komentáře k situaci v Československu, ovšem nejdůležitější součástí byla programová prohlášení a ideová stanoviska KSČ. Až na půlroční přestávku způsobenou zatčením vedoucích členů redakce gestapem, vycházel list ilegálně do května 1945.

Po válce KSČ oficiálně obnovila vydávání a deník si, především díky sílící pozici strany ve volbách a vládě, získal do té doby nejsilnější čtenářskou základnu. Bednařík, Jirák a Köpplová (2019) uvádějí, že denní náklad listu se v roce 1947 pohyboval okolo 500 tisíc výtisků. Ještě výraznější nárůst odběratelů pak list zaznamenal po únorovém převzetí moci o rok později, když kvůli nucenému sloučení KSČ a Československé strany sociálně demokratické přestalo vycházet Právo lidu a jeho čtenáře převzalo Rudé právo. Mimo to bylo i zastaveno vydávání velkého množství tiskovin nekomunistických stran.

Díky tomu zastával deník na trhu od roku 1948 výsadní pozici. V jeho redakci směli pracovat pouze prověřeni komunističtí novináři, čerpala bezvýhradní důvěru strany a de facto směla udávat mediální agendu tisku v ČSSR.³¹ Poměrně výraznou proměnou prošla agenda deníku až v 80. letech s nástupem Michaila Gorbačova do čela Sovětského svazu. Jeho snaha o reformaci strany pro posílení socialistické demokracie v Rusku se promítla i do sovětských satelitů, čímž došlo k ovlivnění i složení Rudého práva. To muselo nadále vycházet z ideové politiky ÚV KSČ v Československu, zároveň ale také muselo věnovat prostor aktuálním tématům zájímavých většinu obyvatel země, jako reakce na výtržnosti na Václavském náměstí 1989, vnitřní trh, spotřeba nafty v zemědělsko-potravinářském komplexu, činnost podniků aj.³² Na konci 80. let redakce navíc výrazně posílila rubriku komentářů reagující na stále častější občanskou nespokojenost, ve které se mimo jiné objevily i články o roli Alexandera Dubčeka jako „zachránce“ socialismu nebo stat „Demokracie není anarchie“. Tento krok vyvolal hlasitou nespokojenost, která vyústila

³¹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 140

³² PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1972-1991* [online]. Univerzita Karlova v Praze, 2015 [cit. 2021-4-22]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/139184>. Magisterská diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií. s.50.

až v zaslání několika výhružných dopisů autorů komentářové rubriky i celé redakce.³³ K dalším změnám uvnitř deníku došlo v únoru 1989, když šéfredaktor Zdeněk Hoření navrhl rozsáhlé kádrové změny na vedoucích pozicích a zvýšení systematičnosti redakce. Na základě tohoto návrhu tak bylo odvoláno několik prověřených vedoucích redaktorů, kteří byli přiděleni na novou pozici se specializací na odpovídání na dopisy zasílané čtenáři, komentování aktuálního dění a obecně zabezpečovat aktuální obsah deníku.³⁴

Až do pádu komunismu tak Rudé právo zajišťovalo agitační a propagandistickou funkci a udávalo „správný“ výklad událostí v domácím zpravodajství. Po revoluci ještě několik let vycházel deník pod původním názvem, od roku 1991 je k dostání už jen jako Právo.

2.5.2 Mladý svět

Týdeník Mladý svět se na mediální scéně poprvé objevil v roce 1958 pod záštitou Československého (později Socialistického) svazu mládeže a vydavatelskou hlavičkou Mladé fronty. Podle šéfredaktora Josefa Hollera bylo jeho cílem přinést „kulturně-politický a zábavný časopis pro mládež od 14–23 let, který bude všemi přístupnými novinářskými formami napomáhat ve výchově mládeže k socialismu a ke komunismu, bude působit na její morální profil, který bude uspokojovat i všestranné zájmy mládeže po dobré zábavě, po vědění, po romantice, po zajímavostech.“³⁵ Snaha o zavedení nového periodika, populárního především u mladších čtenářů, pramenila z krize mládežnického tisku, které svaz v padesátých letech čelil – o tehdejší funkcionářské časopisy nebyl na trhu valný zájem. Díky tomu tak vznikl týdeník, který zcela novým způsobem postihoval zájmy československé mládeže v celé její rozmanitosti.

Jednotlivé rubriky se zabývaly tématy souvisejícími s divadlem, výtvarným uměním, hudbou, poezií, módou, ale i politikou nebo vnitropolitickou zábavou a problematikou, později také trampingem a otázkami ekologie. Nejsilnější doménou Mladého světa se ale

³³ Tamtéž.

³⁴ PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1972-1991* [online]. Univerzita Karlova v Praze, 2015 [cit. 2021-4-22]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/139184>. Magisterská diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií. s.53.

³⁵ HUCKOVÁ, Barbara. *Obrazový časopis Mladý svět 1959-70*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2012,. ISBN 978-80-7454-777-5. s. 22. Dostupné také z: <https://digilib.k.utb.cz/handle/10563/43741>.

staly fotografie, kterým byl věnován velký prostor a redakce je stavěla na stejnou informační úroveň jako text. Vznikaly tak originální fotoreportáže, fotoeseje a fotofejtony, ale i pravidelné, a u čtenářů velmi populární, fotografické soutěže.

Během celé své existence kladl Mladý svět důraz na své odběratele – velký prostor měly dopisy, náměty a názory čtenářů, na které se redakce pokoušela tematicky flexibilně reagovat. K podobným krokům docházelo i prostřednictvím anket. Zároveň tento přístup často kolidoval s postoji cenzorů, kteří společně se zástupci svazu vytýkali týdeníku nedostatečnou propagaci režimu a socialismu.³⁶

Velký rozmach Mladého světa přišel během roku 1968, kdy se zařadil mezi třináct nejčtenějších časopisů v zemi a jeho náklad se pohyboval okolo 270 000.³⁷ Ohlas vzbudila především červencová čísla 28/1968 a 29/1968. Díky rozvolňování spojených s pražským jarem mohl Mladý svět publikovat nejprve reportáž Miroslavy Filípkové o Juliu Fučíkovi³⁸ (autorka v ní zpochybňuje oficiální verzi příběhu a dogmaticky vnímaného hrdinu prezentuje jako chybujiícího a charakterově nedobrého člověka) a v dalším čísle na titulní straně fotografie Prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka v plavkách na plovárně.³⁹

S příchodem normalizace postihly redakci Mladého světa stejně jako většinu dalších periodik personální změny, přesto se linie přitažlivého obsahu pro mládež podařilo uchovat. Během 80. let se týdeník navíc dostal na svůj největší náklad půl milionu výtisků a stal se tak čtvrtým nejčtenějším časopisem v zemi.⁴⁰ Při období dalšího rozvolňování v rámci gorbačovské přestavby se navíc opět začal zabývat normalizačně nepopulárními tématy např. veksláctvím, AIDS, drogovými závislostmi atd.⁴¹ Během listopadových

³⁶ KONRÁDOVÁ Petra [online] 28. 7. 2005 [cit. 25. 2. 2021]

<http://www.reflex.cz/clanek/causy/73836/mlady-svet.html>.

³⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 202

³⁸ *Mladý svět: týdeník*. Praha: Mladá fronta, 12.07.1968, **10**(28). sv. 28 s. 9. ISSN 0323-2042. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:f6eeef90-a5c2-11e4-a2db-005056825209>

³⁹ *Mladý svět: týdeník*. Praha: Mladá fronta, 19.07.1968, **10**(29). sv. 29 s. [1]. ISSN 0323-2042. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ae88ac0-a5c2-11e4-b69d-5ef3fc9ae867>

⁴⁰ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 253

⁴¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3. s. 362

událostí 1989 redakce vydala unikátní monočíslo mapující průběh Sametové revoluce tvořené necenzurovanými fotografiemi, texty a reportážemi.

Po revoluci začal zájem o Mladý svět postupně upadat, poslední číslo vyšlo v roce 2005. V listopadu 2020 oznámilo vydavatelství A11, že hodlá vydávání časopisu obnovit a první číslo nového Mladého světa vyšlo v únoru o rok později.

2.5.3 Samizdatové Lidové noviny

Samizdatová verze Lidových novin vznikla na popud novináře a disidenta Jiřího Rumla jako reakce na text Slovo ke spoluobčanům vydaného k výročí založení Charty 77. Rumlovou vizí tehdy bylo navázat na tradici stejnojmenného prvorepublikového deníku, který reprezentoval humanisticky a demokraticky orientovanou žurnalistiku, a pokusit se „dělat noviny podle gusta čtenářů.“⁴² Původním záměrem bylo vydávat noviny formou samizdatového měsíčníku, zažádat o u Federálního úřadu pro tisk a informace (FÚTI) o úřední registraci a poté se už jako oficiální periodikum postupně propracovat k denní periodicitě.⁴³ Vládní orgány ale registraci několikrát zamítly z důvodu absence vydavatele a noviny tak zůstaly pouze ve formě samizdatu.

První „nulté číslo“ vyšlo v září 1987 v nákladu 50 kusů. Za jeho obsahem stáli společně s Rumlem přední čeští publicisté a novináři Rudolf Zeman, Jaroslav Jirů, Jiří Hanák a Jiří Dienstbier, kteří kvůli nevhodné kádrové minulosti nemohli publikovat v jiných médiích. Článkem na úvodní stránku přispěl i přední kritik režimu Václav Havel, přesto číslo nezbudilo příliš kladný ohlas. Podle Rumlových vzpomínek „se autorům vytýkala přílišná jízlivost, zbytečné ironizování, malý nadhled, obsah dost plytký a ani úprava příliš nevábila.“⁴⁴ I tak ale samizdatové Lidové noviny upoutaly pozornost Státní tajné bezpečnosti (StB), která zorganizovala zátah proti členům redakce, čímž významně

⁴² PERNES, Jiří a RUMML, Jiří. *Svět Lidových novin 1893-1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha: Lidové noviny ve spolupráci s NLN, 1993. ISBN 80-7106-056-9. s. 120

⁴³ PERNES, Jiří a RUMML, Jiří. *Svět Lidových novin 1893-1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha: Lidové noviny ve spolupráci s NLN, 1993. ISBN 80-7106-056-9. s. 120

⁴⁴ Tamtéž. s. 122

ovlivnila její pozdější podobu. Z původně velkého množství nasmlouvaných spolupracovníků nakonec zůstalo v podstatě jen původní zakladatelské jádro.

V lednu 1988 vyšlo první řádné číslo s hlavním článkem opět z pera Václava Havla a posledním slovem Ludvíka Vaculíka. Velkou oblibu si získala i rubrika Kroky k registraci, která čtenáře pravidelně informovala o postupu v procesu legalizace vydávání Lidových novin. Oproti nultému číslu dokázal obsah zaujmout daleko vyšší počet lidí, kteří dokonce žádali o navýšení nákladu,⁴⁵ to ale nebylo z technických a finančních důvodů možné. Autoři proto čtenáře vyzvali, aby samizdatové Lidové noviny začali šířit sami, díky čemuž se počet jednotlivých výtisků začal pohybovat až v řádu tisíců a noviny se tak dostaly i mimo Prahu.⁴⁶

Další čísla měsíčníku pravidelně přinášela texty předních autorů disentu, například Andreje Stankoviče, Sergeje Machonina nebo Věry Stiborové. Zároveň postupně přibývaly nové rubriky s orientací na zakázanou literaturu, kalendárium, československý jazyk a od května 1988 začaly vycházet kapitoly ze vzpomínek „Milníky mého života“ Vasilu Biľaka.⁴⁷ Ohlas přinesly i rozhovory s americkými prezidentskými kandidáty Georgem Bushem a Michaelem Dukakisem.

Od událostí Palachova týdne se začala agenda Lidovek orientovat především na informování o demonstracích a vyjadřování solidarity s jejich aktéry, perzekuovanými občany a politickými vězni. Tento nový směr nepříznivě vyvrcholil v říjnu 1989 zatčením dvou předních protagonistů novin Jiřího Rumla a Rudolfa Zemana.⁴⁸ Chod redakce se i přesto podařilo díky zbývajícím redaktorům zachovat a měsíčník tak nadále přinášel paralelní informace k oficiálním zprávám režimních médií. Vyvrcholením zpravodajské činnosti Lidových novin v roce 1989 byla tři čísla vydaná během listopadových studentských demonstrací – jedno oficiální ze 17. listopadu zaměřující se na průvod

⁴⁵ Náklad tehdy činil 350 kusů.

⁴⁶ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 225

⁴⁷ PERNES, Jiří a RUML, Jiří. *Svět Lidových novin 1893-1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha: Lidové noviny ve spolupráci s NLN, 1993. ISBN 80-7106-056-9. s. 124

⁴⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3. s. 371

k uctění památky Jana Opletala a dvě zvláštní referující o událostech, které poté následovaly (stávky, zformování Občanského fóra, shromáždění na Letné, ...).

Vydávání Lidových novin formou samizdatu skončilo s posledním prosincovým číslem 1989. Tehdy se měsíčníku podařilo po dvou letech konečně získat vydavatele, kterým se docela paradoxně stal FÚTI⁴⁹ a noviny začaly vycházet jako oficiálně registrovaný titul.

2.6 Manipulace žurnalistických fotografií

Jak bylo popsáno výše, převládá všeobecné přesvědčení, že fotografie dokážou zachytit skutečnost realisticky, autenticky a pravdivě. Tuto reputaci si dokázaly udržet i přes mnoho fotografických podvodů,⁵⁰ ale nástup éry digitálních zobrazovacích technologií její stabilitu přesto narušil.⁵¹ Nová technologie umožnila potlačit, v některých případech dokonce odstranit, obtíže s pořizováním snímků a následnými zásahy do nich, protože zjednodušila technickou i časovou náročnost. Je ale důležité zmínit, že fotografii jako jednoznačně věrohodný záznam reality zpochybňuje už samo její vytváření.

Fotografický obraz nikdy nedokáže zachytit přesně to, co fotograf vidí, od skutečnosti se totiž odlišuje už jen tím, že trojrozměrný prostor zachycuje dvojrozměrně a vždy se jedná pouze o výsek celku o takové šířce, jakou umožňuje objektiv zabrat.⁵² Kromě toho hrají svou roli také faktory jako měřítko (fotografie je vždy několikanásobně zmenšená realita), absence možnosti zaznamenat pachy, vůně, teplotu a v některých případech nelze věrně zaznamenat ani barvu – u černobílé fotografie se potlačuje barevné spektrum, u barevných se zkresluje a omezuje barevná škála vnímaná lidským okem. Takové pozadí vzniku

⁴⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 225

⁵⁰ Například tzv. spiritistické fotografie zachycující duchy vyvolané během spirituálních seancí, retušování snímků sovětského diktátora J. V. Stalina nebo společná fotografie Johna Lennona a marxistického revolucionáře Che Guevary hrajících na kytaru.

⁵¹ LÁBOVÁ, Alena a Filip LÁB. *Soumrak fotožurnalismu?: manipulace fotografií v digitální éře*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1647-6. s. 13

⁵² Tamtéž.

fotografie si ale běžný člověk sotva uvědomí a jednoduše vnímá zachycený obraz jako věrohodný.

Jiným případem jsou dodatečné zásahy do již pořízené fotografie, kdy dochází k manipulaci záměrně. Vědomé úpravy mohou mít různý rozsah a závažnost – od retušování, kterým fotograf dosáhne líbivějšího vzhledu fotografie, přes různé fotografické triky s čočkou a clonou „zachycující duchy“, až po fotomontáže. Přestože v současnosti si pod tímto pojmem většina lidí představí snímky upravené tak, aby napomáhaly šíření dezinformací a fake news, v minulosti patřily fotomontáže často k nezbytným krokům pro pořízení fotografie,⁵³ aby netrpěla vadami jako podexponování nebo naopak přeexponování a k vytváření uměleckých koláží. Velmi krátce nato ale začala být tato metoda úpravy využívána i politickým a dezinformačním účelům.⁵⁴

2.6.1 Politické úpravy

První pokusy k využívání fotomontáže k propagandistickým účelům je podle historika Rudolfa Skopce (1963) možné zaznamenat už během období Pařížské komuny. Tehdy vůbec poprvé v historii fotografie došlo k tomu, že zmanipulované snímky, které zachycovaly například nikdy neuskutečněná shromáždění proti revoluci, byly předkládány jako autentické a bylo na ně nahlíženo jako na důkazní materiál. Susan Sontagová pak ve své práci k tématu politického zneužívání fotomontáže uvádí: „Od svého využití při vražedném zásahu pařížské policie proti komunardům v červnu 1871 se fotografie tehdy staly pro moderní stát užitečným nástrojem dohledu a kontroly nad stále mobilnějším obyvatelstvem.“⁵⁵ Později na tuto „tradici“ navázaly další režimy, ale i demokratičtí politici, když pomocí fotomontáže poškozovali své oponenty.

Po první světové válce se jako další vhodná metoda k manipulaci fotografie ve vlastní prospěch ukázala retuš. Oproti předchozímu pojetí, kdy šlo fotografovi jen o jakési kosmetické úpravy portrétovaných osob (snížení lesku, změkčování rysů, ...), znamenala

⁵³ LÁBOVÁ, Alena a Filip LÁB. *Soumrak fotožurnalistu?: manipulace fotografií v digitální éře*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1647-6. s. 20

⁵⁴ SKOPEC, Rudolf. *Dějiny fotografie v obrazech od nejstarších dob k dnešku*. Praha: Orbis, 1963. s. 383

⁵⁵ SONTAG, Susan a Pavel VANČÁT. *O fotografii*. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-471-9. s. 11

politická retuš vědomé pokřivení reality s cílem uvést veřejnost v omyl a oklamat diváky.⁵⁶ V praxi tento způsob zásahu do fotografií znamenal, že ze snímků mizely osoby, symboly nebo objekty, které se nehodily pro politikem, stranou či režimem prezentovanou realitu. Asi největší rozmach zažilo politické retušování v období Sovětského svazu, který ji ve velké míře využíval právě pro odstranění nepohodlných osob z propagačních snímků, existují ale i případy ze současnosti.⁵⁷

2.6.2 Úpravy žurnalistické fotografie v ČSSR

K úpravám fotografií pro politické účely docházelo i v rámci Československa, dokonce o mnoho let dříve než během éry komunismu, pro kterou byly typické.⁵⁸ Řeháková s Veselým (1999) uvádějí, že už během období první republiky existovaly určité pokyny pro fotoreportéry Československé tiskové kanceláře (ČTK) jak pořizovat snímky, aby se vyvarovali „estetickým a technickým chybám“ při fotografování významných českých osobností nebo státníků. Tento druh zásahů, jak sami autoři upozorňují, ovšem nelze považovat za nějak výrazný propagandistický záměr, naopak se jedná spíše o snahu o optimální zobrazení fotografované osoby (např. aby nebyla v rámci snímku upozaděna, nezaujímala nevhodnou pozici atd.), která je typická pro všechny druhy vlád a režimů.

Změna přišla s nástupem komunismu v roce 1948. Tehdy začala politická retuš po sovětském vzoru sloužit k odstraňování nežádoucích prvků a osob ze snímků a tím pozměňovat historii i realitu ve prospěch ideologie režimu.⁵⁹ Dohled nad nezávadností, případně nad úpravami snímků spadl nejprve pod agendu Ministerstva informací společně s Kulturním a propagačním oddělením Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ), ale kvůli častým sporům mezi oběma institucemi vznikl

⁵⁶ LÁBOVÁ, Alena a Filip LÁB. *Soumrak fotožurnalismu?: manipulace fotografií v digitální éře*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1647-6. s. 31

⁵⁷ Retuš využil například Donald Trump, když na videu z politické kampaně v červnu 2020 zveřejnil fotografie Joea Bidena s cílem svého oponenta poškodit. Minimálně tři snímky tehdy prokazatelně prošly úpravami. [online]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/08/07/trump-campaign-ad-manipulates-three-images-put-biden-basement/>

⁵⁸ ŘEHÁKOVÁ, Hana a Dušan VESELÝ. *Zakázané dějiny ve fotografiích ČTK*. Praha: X-Egem, 1999. ISBN 80-7199-035-3. s. 178

⁵⁹ LÁBOVÁ, Alena a Filip LÁB. *Soumrak fotožurnalismu?: manipulace fotografií v digitální éře*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1647-6. s. 35

v roce 1953 specializovaný cenzurní úřad známý jako Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD). Hlavní náplní této instituce bylo zajištění toho, aby žádným způsobem nedošlo k zveřejňování a šíření státních tajemství a zároveň zůstával bezpečně zachován obecný zájem republiky a socialistické společnosti.⁶⁰ K plnění těchto úkolů využívala HSTD předběžnou cenzuru, kterou provozovali cenzoři přímo v redakcích a tiskárnách. Bez jejich souhlasu nebylo možné vydat obsah média, ať už se jednalo o noviny, rozhlas nebo televizi a přirozeně ani fotografii.

V případě snímků, jak uvádí Řeháková s Veselým (1999), často docházelo k mnohonásobným úpravám, pokud cenzor neoznačil fotografie rovnou jako nevhodné. K retušovacím úpravám se v Československé socialistické republice (ČSSR) využívaly nejčastěji dvě metody – výřez a tzv. americká retuš.⁶¹ U první možnosti šlo o velice jednoduchý způsob, který mohl provádět přímo cenzor a spočíval pouze v odstranění nežádoucích částí fotografie jejich odstrižením. Mnohonásobně komplikovanější metodou pak byla zmíněná americká retuš, která vyžadovala delší čas, speciální vybavení (stříkáci pistole, retušovací štětečky, různé šablony aj.)⁶² a především zkušeného a kádrově prověřeného retušéra. Vzhledem k náročnosti proto režim americkou retuš využíval pouze ve speciálních případech, kdy například neexistovala jiná verze snímku.

Dohled nad cenzurní praxí držela HSTD až do roku 1966.⁶³ Během 60. let začal přísný systém cenzury ztrácet krok s nastávajícími změnami a bylo nutné pozměnit i formu dohledu nad obsahem médií. Z tajné instituce HSTD se tak stal veřejně přiznaný orgán Ústřední publikační správa (ÚPS), který oproti původní praxi politicky závadné materiály nesměl zakazovat, ale pouze na jejich nevhodnost upozorňoval. Během této doby se postupně upouštělo i od zásahů do zveřejňovaných fotografií, Řeháková s Veselým (1999) udávají, že z doby působení ÚPS se nezachoval žádný záznam o její činnosti

⁶⁰ TOMÁŠEK, Dušan a BEDNÁŘ, Petr. *Pozor, cenzurováno!, aneb, Ze života soudružky cenzury*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, 1994. ISBN 80-85821-16-8 s. 10.

⁶¹ ŘEHÁKOVÁ, Hana a Dušan VESELÝ. *Zakázané dějiny ve fotografiích ČTK*. Praha: X-Egem, 1999. ISBN 80-7199-035-3. s. 193

⁶² Tamtéž.

⁶³ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 141.

v oblasti obrazového zpravodajství. Tento stav trval po celé období tzv. pražského jara, až do srpna 1968, který znamenal konec uvolňování a snah o reformaci poměrů v ČSSR. Srpnová intervence vojsk Varšavské smlouvy společně se začátkem normalizace znamenaly opětovný vzestup cenzurní praxe, tentokrát pod nově vzniklým Úřadem pro tisk a informace (ÚTI). Ani ta se ovšem, až na několik výjimek, k praktikám retuší nevracela. Úpravy a zásahy do snímků byly v době po pražském jaru už poměrně dost zdiskreditovanou praxí – během rozvolňování vyšly v některých periodikách originály vyretušovaných fotografií a veřejnost by z pohledu ÚTI mohla podobné snahy brát jako zábavné zpestření.⁶⁴ V redakcích se tak začala praktikovat autocenzura, kdy pracovníci, šéfredaktoři a vydavatelé sami zodpovídali za vydávaný obsah a pod pohrůzkami nepříjemných sankcí jej tvořili co možná nejméně provokativní. To samé platilo i o fotografiích. Řeháková s Veselým popisují autocenzurní praxi takto: „Neuplatňovala se jen při konečném výběru fotografií, ale vloudila se už do samotných hledáček fotoreportérských kamer. A tak fotografové, kteří byli dozajista svědky bezpočtu zajímavých situací, už sami přímo na místě událostí eliminovali ty latentní snímky, které byly podle tehdejších hledisek nepublikovatelné.“⁶⁵

I přes přísná opatření se občas podařilo zachytit, a dokonce i publikovat snímky, které cenzurní nařízení z velké části nesplňovala. Příkladem takových výjimek mohou být fotografie invaze do ČSSR rok po intervenci⁶⁶ nebo snímky z pohřbu Jana Palacha⁶⁷ vydané v Mladém světě. Tento týdeník byl ale v rámci oficiálních československých médií v podstatě jedinou vlaštovkou snažící se udržet si nastavenou linii z doby pražského jara. Ostatní raději nadále hlídali nezávadnost svého obsahu, a to až do revolučních událostí v listopadu 1989.⁶⁸

⁶⁴ TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994. ISBN 80-85821-16-8. s. 153

⁶⁵ ŘEHÁKOVÁ, Hana a Dušan VESELÝ. *Zakázané dějiny ve fotografiích ČTK*. Praha: X-Egem, 1999. ISBN 80-7199-035-3. s. 202

⁶⁶ *Mladý svět: týdeník*. Praha: Mladá fronta, 29.12.1968, **11**(1). sv. 1. ISSN 0323-2042. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ea0f7ac0-57ce-11e4-90c9-005056825209> s. 11

⁶⁷ *Mladý svět: týdeník*. Praha: Mladá fronta, 7.2.1969, **11**(6). sv. 6. ISSN 0323-2042. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:67ce7d30-57cf-11e4-8d40-001018b5eb5c>. s. 5

⁶⁸ ŘEHÁKOVÁ, Hana a Dušan VESELÝ. *Zakázané dějiny ve fotografiích ČTK*. Praha: X-Egem, 1999. ISBN 80-7199-035-3. s. 208

3 Metodická část

3.1 Kvantitativní obsahová analýza

Vzhledem k povaze této bakalářské práce, se jeví jako nejvhodnější použít k výzkumu metodu kvantitativní obsahové analýzy. Podle Kimberley Neuendorfové se tato technika může definovat jako „sčítací, kvantitativní analýza sdělení, spočívající na vědecké metodě (zahrnující věnování pozornosti objektivitě-intersubjektivitě, počáteční přípravě projektu, reliabilitě, validitě, možnostem zobecnění a zopakování šetření a testování hypotéz), a není omezena ani typem proměnných, které mohou být měřeny, ani kontextem, ve kterém je sdělení vytvořeno nebo prezentováno.“⁶⁹ Je to tedy deduktivní proces, který spočívá v dílčích krocích stanovení výzkumného problému, jeho teoretického ukotvení, formulování výzkumných otázek a vypracování hypotéz, které jsou poté ověřovány. Výhodou kvantitativní obsahové analýzy je fakt, že může být aplikována na různé druhy sdělení zahrnující vedle psaných textů i vizuální a audiovizuální sdělení, ale například i neverbální chování.⁷⁰ Metoda navíc pracuje s velkými objemy dat, díky čemuž dokáže o sledovaném fenoménu podat obraz kde, kdy a v jakém množství se objevuje.

Klaus Krippendorff (2004) tvrdí, že nejpřínosnější stránkou kvantitativní obsahové analýzy je fakt, že dokáže zpracovat „nestrukturovaný materiál“ jako data, čímž zachovává i koncepci jejich zdroje, což většina jiných metod do značné míry pomíjí.⁷¹ Krippendorff tuto techniku výzkumu navíc popisuje jako „unobtrusive technique“⁷², v českém překladu „neinvazivní“, díky čemuž nemá tendence zatěžovat data tvořená předmětem zkoumání chybami typickými například u dotazníkového šetření nebo

⁶⁹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014.

Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9. s. 294

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ KRIPPENDORFF, Klaus. *Content analysis: an introduction to its methodology*. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage, c2004. ISBN 0-7619-1545-1. s. 41

⁷² Tamtéž. s. 40

interview. Díky tomu by, v ideálním případě, měla být analýza kdykoliv zopakovatelná a poskytovat s každým přezkoumáním stejné výsledky.

Stejně jako každá výzkumná metoda má i obsahová analýza určitá omezení. Velkým limitem při použití kvantitativní obsahové analýzy je podle Sedlákové (2014) fakt, že, s ohledem na konstruktivistické paradigma, nelze jednoznačně stanovit význam jakéhokoliv sdělení. Navíc, tím, že sdělení je vždy úzce propojeno s textem a příjemcem, neexistuje žádná jeho všeobecně šířená ani jednoznačně daná interpretace. Proto by výstup z obsahové analýzy mohl být brán jako nový text s vlastním významem, který je od původního sdělení odlišný a je ovlivněn interpretací výzkumníka.⁷³ Stejným limitem se ve své práci zabývá i Krippendorff (2004), který na něj ale nepohlíží tak kriticky a upozorňuje, že „každá obsahová analýza vyžaduje kontext, ve kterém by byl dostupný text zkoumán.“⁷⁴ Zároveň je ale podle něj nutné, aby výzkumník vytvořil takový kontext, ve kterém by text či jiný předmět zkoumání dával smysl a dokázal tak odpovědět na stanovené výzkumné otázky. V takovém případě kontext vykresluje vnímaná data jako čitelný, pochopitelný text a slouží jako „pojmové odůvodnění“ rozumně zvolené interpretace včetně výsledků obsahové analýzy.⁷⁵ Výzkumník navíc musí kontext, který ho k jeho závěrům dovedl, vždy jasně vyjádřit, aby analýza mohla být zopakovatelná za stejných podmínek.

3.2 Téma a cíle práce, výzkumné otázky a hypotézy

Cílem této bakalářské práce je zjistit, kdo a co se objevuje na dobových fotografiích v tisku během období sametové revoluce. Konkrétní zaměření bude především na osoby a objekty zachycené a publikované v souvislosti s revolučním děním od listopadu do konce prosince 1989.

⁷³ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9. s. 296

⁷⁴ KRIPPENDORFF, Klaus. *Content analysis: an introduction to its methodology*. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage, c2004. ISBN 0-7619-1545-1. s. 24

⁷⁵ Tamtéž.

Tématem práce je tedy mediální obraz sametové revoluce prezentovaný na fotografiích, které byly publikovány v rámci dobových periodik Rudé právo, Mladý svět a samizdatově vydávaných Lidových novin. Výzkumným problémem pak je určení, koho tyto fotografie zobrazují jako hlavní představitele a jaké další objekty prezentují jako symboly revoluce.

Na základě výše vymezeného cíle, tématu a výzkumného problému práce byly stanoveny následující výzkumné otázky (VO) a z nich vyplývající hypotézy (H):

- VO1: Jaké osobnosti se objevovaly na fotografiích?
 - H1: Fotografie zobrazovaly studentské vůdce, přední disidenty a veřejně známé osobnosti, které se k událostem sametové revoluce vyjadřovaly.
 - H2: Fotografie publikované v Rudém právu, jakožto ústředním deníku strany, zobrazovaly v souvislosti se sametovou revolucí především funkcionáře KSČ a signatáře anticharty.
 - H3: Nejvíce osobností z řad studentů publikoval na fotografiích časopis Mladý svět.
- VO2: Od kterého dne je na fotografiích spojován se sametovou revolucí Václav Havel?
 - H4: Václav Havel začal být na fotografiích v souvislosti se sametovou revolucí prezentován od založení Občanského fóra 19. listopadu 1989.
 - H5: Nejčastěji zobrazovaly Václava Havla samizdatové Lidové noviny.
 - H6: Rudé právo začalo fotografie, zachycující Václava Havla v souvislosti se sametovou revolucí, publikovat až od prosince 1989.
- VO3: Jaké další objekty (budovy, transparenty, náměstí, aj.) byly na fotografiích nejčastěji zachycovány?
 - H7: Nejčastějšími místy na fotografiích bylo Václavské náměstí a Národní třída.
 - H8: Nejčastěji zobrazovanými předměty byly klíče, česká vlajka a „havlovo věčko“.
 - H9: Nejčastějšími texty na transparentech bylo „OF“, „Občanské fórum“ a „Konec vlády jedné strany.“

- H10: Nejčastěji zachycovanými budovami byly palác Melantrich, palác Adria a Pražský hrad.

Výzkumné otázky svým pořadím odpovídají zamýšlenému průběhu obsahové analýzy. Stanovené hypotézy vznikly na základě rešerší literatury věnující se dějinám sametové revoluce.

3.3 Vzorek analýzy

Cílovou populaci obsahové analýzy pro tuto bakalářskou práci tvoří tři tištěná média, přičemž dvě z nich (Rudé právo a Mladý svět) měly ve sledovaném období čtenářsky nejsilnější základny na území ČSSR. Samizdatové Lidové noviny nepředstavují jejich konkurenci v rovině počtu čtenářů, ale tématické. Díky tomu by měla výsledná data podat reprezentativní obraz mediálního pokrytí revolučních událostí. Kromě toho závisel výběr vzorku i na několika dalších faktorech – deník Rudé právo a týdeník Mladý svět zastupují nejčtenější komunistickým režimem kontrolovaná periodika a představují tak pokrytí sametové revoluce pod vlivem cenzury. Samizdatové Lidové noviny pak prezentují paralelní a nezávislý informační zdroj. Každé z těchto periodik se navíc zaměřovalo na jinou skupinu čtenářů. Rudé právo vycházelo jako ústřední titul KSČ určený masám, Mladý svět cílil na mládež a samizdatové Lidové noviny především na členy disentu, později se jako jeden z mála neoficiálních titulů rozšířily i mimo něj. Díky tomu bude možné na základě dat z analýzy získat nejen obecný mediální obraz sametové revoluce, ale i srovnání mezi přístupem oficiálních a neoficiálních periodik a způsobem zprostředkování pro dílčí čtenářské skupiny.

Analýza titulů probíhala na všech číslech těchto titulů vycházejících od 18. listopadu do 30. prosince 1989. Počáteční datum bylo stanoveno na základě faktu, že na 17. listopadu byla původně naplánovaná pokojná manifestace studentů, která si nekladla za cíl rozpoutat revoluční události. Ty odstartovaly až s večerním zásahem bezpečnostních složek na Národní třídě a tištěná média tak mohla o událostech začít referovat teprve následující den. Koncové datum analýzy pak bylo určeno jako sobota 30. prosince, protože následující den byla neděle, kdy žádná tištěná média nevycházela. Stanovené

rozpětí navíc odpovídá začátku i konci období sametové revoluce. K naplnění cíle práce byly do obsahové analýzy zařazeny jen ty fotografie, které prokazatelně s událostmi revoluce souvisely, například na základě popisku, titulku či doprovázenému článku.

S výjimkou samizdatových Lidových novin, jejichž obsah i fotografie se zaměřovaly výhradně na aktivity disentu, nabízely Rudé právo i Mladý svět pestřejší zájmovou škálu. Vedle zpravodajství z domova i zahraničí se soustředily i na oblast kultury, sportu, propagandy, školství, zálib aj. K naplnění cílů práce bylo potřeba z analýzy snímků těchto rubrik vyloučit a vybrat jen takové, které souvisely s politickým a společenským děním odstartovaným událostmi na Národní třídě ze 17. listopadu 1989.

Takovými fotografiemi byly všechny, které zachycovaly politická témata jako demonstrace, zasedání politiků kvůli nastalé politické nestabilitě, jednání KSČ s opozicí a vyjádření členů vlády, vojenských velitelů, disidentů, politiků nebo studentských vůdců k probíhajícím nepokojům v ČSSR. Vedle politických témat byly do analýzy zahrnuty i fotografie zobrazující společenská shromáždění, stávky, pietní akce nebo vyjádření veřejnosti a politicky neangažovaných veřejně známých osobností. V případě Rudého práva se jednalo o všechny fotografie publikované jako součást článků týkajících se domácího zpravodajství (určeno na základě domicilu), v Mladém světě o snímky ve všech rubrikách s výjimkou „Ze světa“, „Sally“ a „Echo“. Ze samizdatových Lidových novin nebyl výběr fotografií nijak selektován.

3.4 Jednotky obsahové analýzy

Výzkumné jednotky analýzy této bakalářské práce tvoří jednotlivá vydání Rudého práva, Mladého světa a samizdatových Lidových novin. Vzhledem k faktu, že se jedná o tituly s různou periodicitou, nebylo možné srovnávat absolutní počty publikovaných fotografií souvisejících se sametovou revolucí. Analýza se zabývala pouze snímky, které souvisely s politickým nebo společenským děním.

Jednotlivé výtisky byly pro potřeby obsahové analýzy rozděleny na ucelené a vzájemně rozeznatelné jednotky obsahu označované Klausem Krippendorffem jako „sampling

units.“⁷⁶ Tyto jednotky jsou definovány jako navzájem na sobě nezávislé, přesto nevylučuje, že kvůli tendencím čtenářů tvořit určité vztahy mezi články publikovanými v rámci jednoho tématu⁷⁷, nelze stoprocentně trvat na absolutní vzájemné nezávislosti. Jako „sampling units“ byly v této bakalářské práci označeny všechny zprávy obsahující fotografie, které se vztahovaly k domácí politické situaci a společenskému dění od 17. listopadu do 30. prosince 1989 a nebyly publikovány v zahraničních rubrikách ani jako ukázky zahraničního referování o událostech v ČSSR.

„Sampling units“ byly následně dále rozděleny na menší části obsahu zvané „recording units“. Tyto jednotky jsou identifikovány v rámci „sampling units“ a jedná se o části, které jsou v rámci obsahové analýzy klasifikovány a přiřazovány do příslušných kategorií.⁷⁸ V případě „recording units“ upozorňuje Krippendorff (2004) na skutečnost, že oproti „sampling units“ je jejich rozdělení možné pozorovat až během průběhu obsahové analýzy. Hranice jejich vymezení totiž záleží na popisu či snaze o něj výzkumníkem.⁷⁹ Za „recording units“ jsou v této práci označovány jednotlivé fotografie dokumentující události sametové revoluce, její aktéry, politiky, následné politické a společenské dění atd. včetně titulků nebo popisků.

Pro určení „recording units“ bylo nutné pracovat s tzv. „context units“. Tyto jednotky jsou Krippendorffem (2004) definované jako části textu popisující jednotlivé „recording units“, tedy v obsahu určitá symbolická i jiná vyjádření, která umožňují „recording units“ určit a zařadit je do příslušné kódovací kategorie.⁸⁰ Pro analýzu v této bakalářské práci jsou „context units“ všechny odkazy na sametovou revoluci, politické změny, společenské dění i aktivity disentu v časové výseči stanovené výše.

⁷⁶ KRIPPENDORFF, Klaus. *Content analysis: an introduction to its methodology*. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage, c2004. ISBN 0-7619-1545-1. s. 99

⁷⁷ Nezávisle na tom, zda jde o články vydané v jednom vydání, na jedné stránce nebo ke stejnému tématu v minulosti.

⁷⁸ KRIPPENDORFF, Klaus. *Content analysis: an introduction to its methodology*. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage, c2004. ISBN 0-7619-1545-1. s. 103

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ KRIPPENDORFF, Klaus. *Content analysis: an introduction to its methodology*. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage, c2004. ISBN 0-7619-1545-1. s. 101

3.5 Sledované kategorie a proměnné

Na základě výše nastavených a popsaných jednotek byly zkoumány jednotlivé fotografie vybrané v souladu s výzkumnými cíli práce. Během analýzy bylo provedeno jejich kódování na základě předem definovaných a popsaných kategorií, které každému snímku přiřadily určité označení stanovené podle kódovací knihy. Díky těmto hodnotám bylo možné získaná data převést na statisticky zpracované výstupy v podobě grafů.

U zpráv obsahujících fotografii muselo být nejprve určeno, zda odpovídají základním kritériím zvoleného vzorku, tedy jestli se jedná o domácí zprávu publikovanou v časovém rozmezí od 18. listopadu do 30. prosince 1989 týkající se domácí politické scény nebo společenského dění. Pokud byla fotografie do analýzy zahrnuta, byly do kódovací knihy nejprve zaznamenány její identifikátory neboli údaje umožňující snímek zpětně rozpoznat. Těmito identifikačními údaji byly následující:

- 1) Datum vydání periodika;
- 2) Název periodika, ve kterém byla fotografie otištěna;
- 3) Číslo stránky s otištěnou fotografií;
- 4) Titulek/popisek fotografie;
- 5) Autor pořízené fotografie;
- 6) Plocha fotografie.

Následně byly zpracovávány a zaznamenávány údaje týkající se obsahu analyzovaných fotografií:

- 7) Téma fotografie;
- 8) Subjekty zobrazené na fotografii;
- 9) Záběr fotografie;
- 10) Společenský status subjektu/subjektů;
- 11) Jméno subjektu/subjektů;
- 12) Předměty na fotografiích;
- 13) Texty na transparentech zachycených fotografiemi;
- 14) Lokace;

15) Názvy lokací.

Celkem tedy bylo v obsahové analýze u každého snímku sledováno celkem 15 kategorií. Těmto kategoriím byly zároveň přiděleny hodnoty, kterých mohou nabýt, nicméně oproti tradičnímu postupu, kdy bývají tyto hodnoty převáděné na číselný záznam, zůstávají v této práci jako hodnota slovní. Výjimkou jsou hodnoty, které svou číselnou podobu získaly automaticky, jako například „číslo stránky“ nebo „plocha fotografie“.

Kategorie „Datum vydání periodika“ se řídí informací publikovanou v daném výtisku analyzovaných médií. V případě týdeníku Mladý svět (zejména speciálního vydání k událostem sametové revoluce) bylo zapisováno jednotné datum vydání periodika, nikoliv datum o pořízení jednotlivých snímků zaznamenané v titulku. Stejný postup probíhal i u snímků zveřejněných v samizdatových Lidových novinách.

U kategorie „Číslo stránky s otištěnou fotografií“ bylo vycházeno z čísla stránky uvedeného v dolní části periodika, pokud byl snímek přetažen přes více stránek, byla zapsána jen jedna. O jejím čísle rozhodovala pozice titulku či popisku, nikoliv velikost části fotografie.

Identifikátor „Titulek/popis fotografie“ se řídil podle textu připojeného k fotografii jako titulek nebo popis, v případě jeho absence byl zapsán titulek související zprávy. Stejný postup platil i v případě kategorie „Autor pořízené fotografie“, který bývá uváděn jako součást popisku fotografií. U snímků, které takové označení neměly, především u Mladého světa, bylo vycházeno buď z doprovodného textu nebo informací o autorovi a fotoreportérech uvedených pod titulkem doprovázeného článku. „Plocha fotografie“ byla zaznamenávána v cm² na základě ručního měření délek stran, ze kterých byla posléze vypočtena plocha snímku. Do výpočtu obsahu nebyl zahrnut titulek ani popis.

„Tematická kategorie“ byla nastavena na dvě hodnoty:

- 1) Politika;
- 2) Společenské dění.

Téma „politika“ zaznamenávalo všechny fotografie doprovázející články o demonstracích, zasedání politiků, politických změnách, jednáních a vyjádřeních

studentských vůdců, disidentů, politiků nebo představitelů armády. „Společenské dění“ se řídilo podle obsahu pokrývajícího stávky, shromáždění, manifestace, společenských změnách, pietních akcích a vyjádřeních veřejnosti nebo veřejně známých osobností bez spojitosti s politickou scénou ČSSR.

Důležité bylo i rozlišování počtu osob na jednotlivých snímcích. Identifikátor „Subjekty zobrazované na fotografii“ proto pracoval s dílčím rozdělením na:

- 1) Jednotlivec;
- 2) Dvojice;
- 3) Skupina.

Přičemž v rámci „skupiny“ již nebylo dále určováno jaký počet subjektů fotografie zobrazuje. V případě snímku, na kterém bylo možné pozorovat detailně například dvojici uprostřed davu, přičemž ostrá byla pouze dvojice a pozadí rozostřené, byly osoby klasifikovány jako dvojice, ne skupina. Pokud neměla fotografie zřetelně oddělené popředí od pozadí, byla vyhodnocena na základě počtu subjektů.

Podobně bylo přistupováno i v rámci „Záběru fotografie“. Ten rozlišoval hodnoty:

- 1) Celek;
- 2) Detail.

Za „celek“ byl označen každý snímek zobrazující celkový pohled na scénu, přičemž v případě davových záběrů nesměl zřetelně cílit pouze na určitou část lidí. U cíleného detailního záběru subjektů, objektů nebo předmětů v davu i mimo něj byly takové snímky zařazeny jako „detail.“

V kategorii „Společenský status“ bylo zaznamenáváno k jaké skupině populace zobrazované subjekty patřily. Vzhledem ke stanoveným cílům bylo potřeba kategorii dělit na následující hodnoty:

- 1) Studenti;
- 2) Funkcionáři KSČ;
- 3) Veřejnost;
- 4) ČSLA (Československá lidová armáda);

- 5) SnB (Sbor národní bezpečnosti);
- 6) Disidenti;
- 7) Antichartisté;
- 8) Veřejně známé osobnosti.

Každému subjektu byl status přidělován na základě příslušnosti ke skupině během analyzovaného období. Jako „funkcionář KSČ“ byl označen každý aktivní politik patřící k této straně a politici, jejichž stranická příslušnost nebyla titulkem fotografie popsána. V případě nejednoznačném popisku (např. „členové federálního shromáždění“) byly osoby do této kategorie zařazeny také. Výjimku tvořily osobnosti, které v minulosti ke KSČ patřily, ale ve sledovaném období s ní už nijak neparticipovaly – například kvůli vyloučení během stranických čistek, odchodu do důchodu aj. Tyto subjekty byly zařazovány pod status „veřejnost“ nebo „disidenti“. Do skupiny „veřejnost“ zároveň spadal každý, jehož status nebylo možné prokazatelně přiřadit pod některou z nastavených kategorií. K „veřejně známým osobnostem“ byla zařazena každá fotografie zobrazující sportovce, herce, umělce a jiné všeobecně známé osoby, které nepodepsaly chartu ani antichartu a neměly jednoznačný příklon k disentu nebo KSČ. Ostatní skupiny není nutné blíže specifikovat.

Kategorie „Předměty na fotografiích“ sledovala nejčastěji zobrazované symboly sametové revoluce. Protože analýza si neklade za cíl zjistit nejčastěji publikované předměty obecně, ale jen ty specifické pro období revoluce, byly sledovány pouze tyto proměnné:

- 1) Klíče;
- 2) Česká vlajka;
- 3) „Havlovo věčko“;
- 4) Transparenty.

V případě přítomnosti transparentu s čitelným textem byl nápis zapsán do další kategorie „Texty na transparentech zachycených fotografiemi“. Stejným způsobem byla zanášena data do „Jmen subjektu“ a „Názvu lokací“, ovšem jen tehdy, když bylo osobnost nebo místo možné identifikovat na základě titulku snímku, doprovázenému článku nebo šlo o

všeobecně známé údaje (především u „notoricky“ známých postav nebo míst jako Václav Havel, Alexander Dubček, Pražský hrad, Václavské náměstí aj.).

„Lokace“ zaznamenávala místa, které fotografie zobrazovaly. Ty byly rozdělovány na:

- 1) Budovy;
- 2) Náměstí;
- 3) Ulice;
- 4) Jiné.

Pod „jiné“ byly uváděny lokace nezařaditelné pod ostatní kategorie, jako například Letenská pláň, tovární haly, nádraží, JZD atd. U hodnot „budovy“ byl započítáván exteriér i interiér. V případě nejasného rozlišení náměstí nebo ulice bylo rozhodováno na základě subjektivního vnímání autorky.

4 Průběh analýzy

Jako první byl v rámci analýzy proveden předvýzkum. Cílem tohoto kroku bylo otestovat na malém vzorku fotografií, vždy z jednoho vydání Rudého práva, Mladého světa a samizdatových Lidových novin z posledního týdne listopadu 1989, vhodnost a správné vymezení kategorií kódovací knihy. Během předvýzkumu navíc bylo ověřeno i to, zda nastavená kritéria dokážou dostatečně pokrýt všechny aspekty analyzovaných fotografií, případně, jestli je nutné nastavení změnit. Předvýzkum žádné zásadní nedostatky v tomto směru neodhalil.

Dalším krokem bylo provedení samotné analýzy na zvoleném vzorku. Tím byly fotografie publikované od 18. listopadu do 30. prosince 1989 v periodikách Rudé právo, Mladý svět a samizdatových Lidových novinách. Mladý svět byl analyzován na základě fondu Digitální knihovny Národní knihovny ČR v systému Kramerius 5, digitalizovaná podoba Rudého práva byla dostupná v online podobě prostřednictvím archivu Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR. Digitalizované kopie samizdatových Lidových novin byly získány z online archivu Lidových novin veřejně

dostupného na webových stránkách periodika. Test shodnosti postupu práce mezi více kodéry (interkodérská reliabilita⁸¹), ani test shodnosti postupu jednoho kodéra v čase (intrakodérská reliabilita⁸²) nebyly prováděny, protože analýzu zpracovával jen jeden kodér – autorka práce. Je totiž možné se domnívat, že všechny případné nesrovnalosti byly dostatečně objasněny v průběhu předvýzkumu stejně jako jednoznačný popis a nastavení operacionalizace všech sledovaných kategorií. Analýza trvala celkem 30 kódovacích hodin a bylo během ní zpracováno 156 fotografií z 28 vydání Rudého práva, 5 vydání Mladého světa a 2 vydání samizdatových Lidových novin.

Kódovací kniha i kódovací matice byly vytvořeny v programu Microsoft Excel. Stejný program byl použit i při následném zpracování dat a grafů.

5 Výsledky obsahové analýzy

Následující podkapitoly prezentují výsledky obsahové analýzy fotografií publikovaných v deníku Rudé právo, týdeníku Mladý svět a samizdatových Lidových novinách. Veškerá získaná data byla převedena do statistické podoby, jejíž výstupem jsou grafy znázorňující poměr nebo počet jednotlivých zkoumaných aspektů snímku.

5.1 Zobrazení sametové revoluce v jednotlivých periodikách

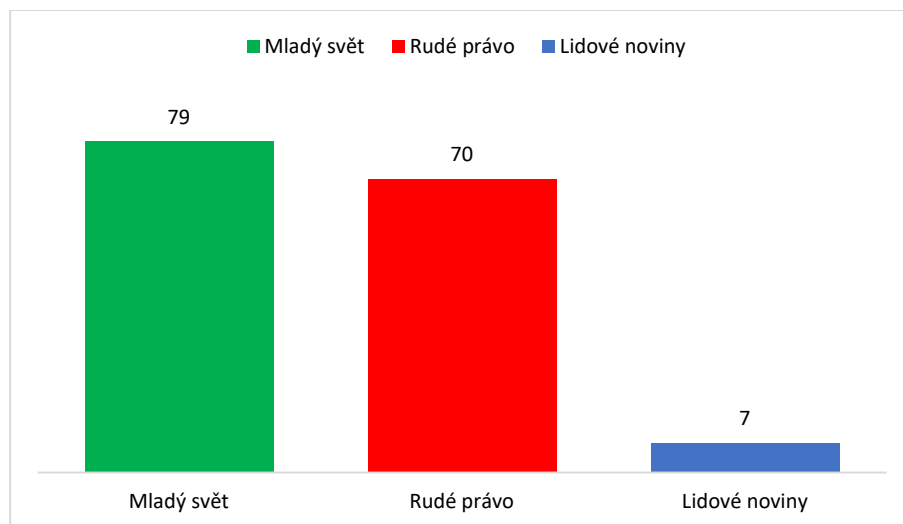
Ve vybraném vzorku bylo zveřejněno celkem 156 fotografií zobrazujících nebo souvisejících s událostmi sametové revoluce. Nejvíce snímků bylo publikováno v rámci týdeníku Mladý svět, celkem 51 %, což odpovídalo 79 ze všech fotografií. Rudé právo zveřejnilo 70 fotografií, tedy 45 %. Nejmenší prostor byl sametové revoluci věnován

⁸¹ KRIPPENDORFF, Klaus. *Content analysis: an introduction to its methodology*. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage, c2004. ISBN 0-7619-1545-1. s. 101

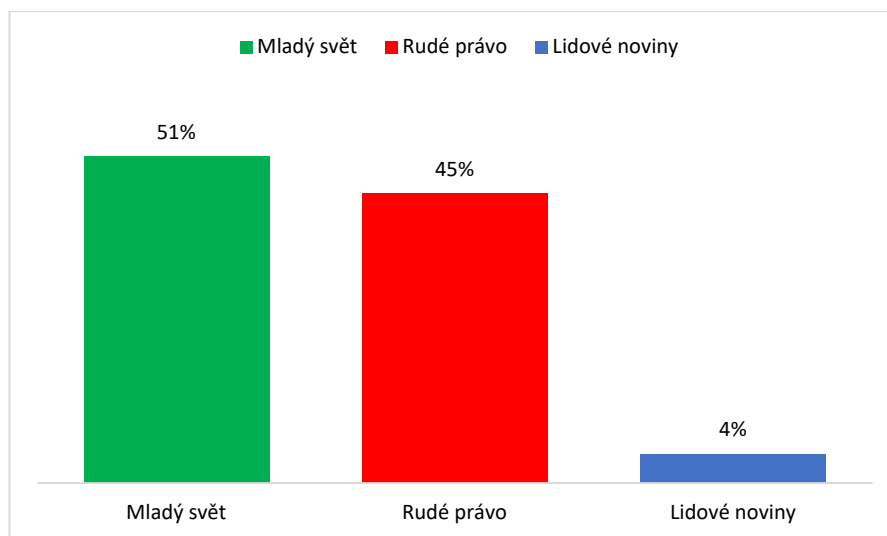
⁸² KRIPPENDORFF, Klaus. *Content analysis: an introduction to its methodology*. 2nd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage, c2004. ISBN 0-7619-1545-1. s. 101

v samizdatových Lidových novinách, které otiskly pouze 7 snímků, což odpovídá 4 % z celkového počtu analyzovaného vzorku.

Graf č.1 – Počet fotografií publikovaných v rámci jednotlivých periodik, N = 156

Graf č.2 – Procentuální zastoupení fotografií v jednotlivých periodách

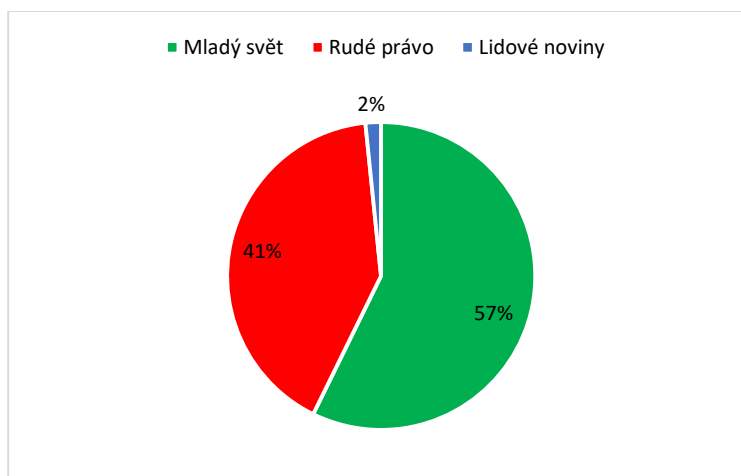

Jak lze z uvedených grafů vyčíst, počty zveřejněných snímků odpovídají nastavení charakteristik jednotlivých periodik. Týdeník Mladý svět informoval o dění v ČSSR především prostřednictvím fotografií, zatímco Rudé právo je využívalo především jako

vizuální doplněk k vybraným článkům. Samizdatové Lidové noviny fotografie na svých stránkách obecně otiskovaly v malém počtu, což mohlo být způsobeno náročností výroby samizdatu, ale i problémům, kterým lidé z řad disentu museli kvůli pořizování snímků často čelit. Vzhledem k výše uvedeným výsledkům je ovšem nutné zdůraznit, že Lidové noviny vycházely pouze jako měsíčník, k analýze tedy mohl být, s ohledem na nastavená kritéria, použit mnohem menší počet vydání, než tomu bylo u Mladého světa a Rudého práva. Grafy zároveň znázorňují, že ačkoliv mělo Rudé právo nejvyšší periodicitu ze všech zkoumaných médií, nepřinášelo tak vysoký počet fotografií sametové revoluce, jak by se vzhledem k jeho pozici na trhu mohlo předpokládat.

Celková plocha všech fotografií pořizovaných publikovaných v souvislosti s událostmi sametové revoluce činila 20 959,5 cm² ⁸³, přičemž průměrný obsah fotografie byl 134,36 cm². Formátově největší fotografie publikoval Mladý svět (až 768 cm²), nejmenší samizdatové Lidové noviny (10,5 cm²).

Graf č.3 – Procentuální vyjádření plochy fotografií v rámci jednotlivých periodik

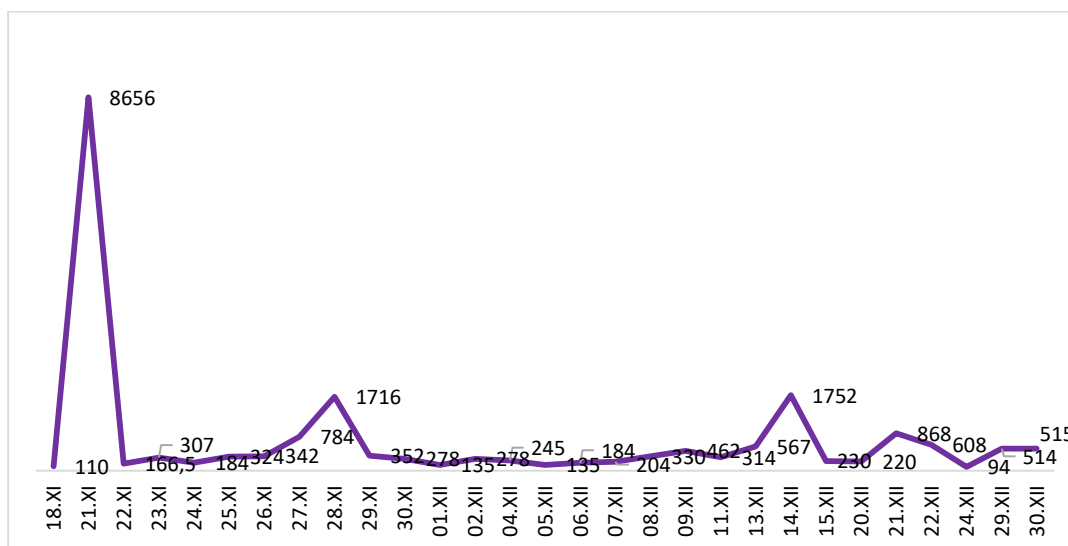
Jak ukazují data z grafu č.3, procentuálně největší prostor, celkem 57 % z celkové plochy, zaujímaly snímky publikované v Mladém světě. Důvodem bylo, že redakce týdeníku věnovala událostem často celou titulní stránku a další fotografie vydané uvnitř časopisu

⁸³ Vzhledem k tomu, že všechna periodika byla zkoumána pouze v online podobě, není vyloučeno, že u rozměrů fotografií došlo k mírné deformaci způsobené naskenováním a poté zobrazením na monitoru počítače. Relativní odchylka měření tak může být $\pm 1,5$ %.

přetahovala na dvě strany. Rudé právo se událostem sametové revoluce věnovalo na 41 % celkového součtu plochy a zároveň u něj byl zaznamenán i největší rozptyl rozměrů fotografií.

Prostor věnovaný událostem sametové revoluce se přirozeně lišil i v rámci času. Jak bylo možné očekávat, největší plochu zabíraly snímky publikované v první fázi sametové revoluce, tj. od 18. do 30. listopadu 1989, což časově odpovídá období bezprostředně po událostech na Národní třídě, vyhlášení generální stávky Občanským fórem a následně změně ústavy Federálním shromážděním.

Graf č.4 – Vývoj plochy fotografií v čase, cm²

Jak je patrné, k dalšímu nárůstu věnovaného prostoru došlo v období od 12. do 14. prosince 1989. Tento výkyv je dán především tím, že 14. prosince vyšlo číslo Mladého světa⁸⁴ obsahující 19 fotografií zachycujících významné okamžiky z předchozího týdne. Snímky zobrazovaly studenty shromažďující se před budovou Úřadu předsednictva federální vlády, jednání Václava Havla s Karlem Urbánkem a Ladislavem Adamcem a vyjednávání u kulatého stolu mezi zástupci KSČ, Československé strany socialistické, Občanského fóra, Verejnosti proti násiliu a

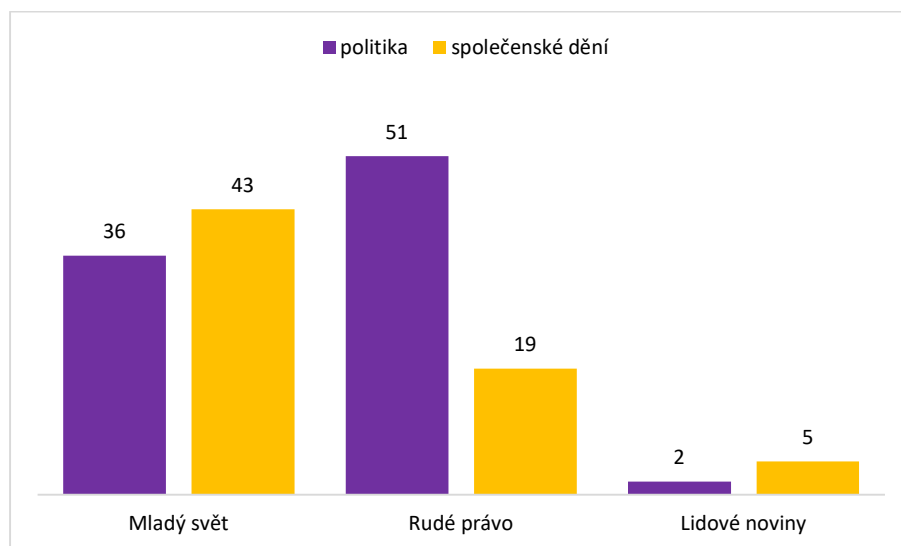
⁸⁴ Mladý svět: týdeník. Praha: Mladá fronta, 14.12.1989, 31(52). s. [1]. ISSN 0323-2042. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:d63f3440-d12d-11e8-9751-005056820560>

předsedou vlády Mariánem Čalfou. Rudé právo v tomto období referovalo o pietních akcích na Václavském náměstí, ustanovení komise pro dozor nad vyšetřováním zásahu pořádkových sil 17. listopadu v Praze, demonstracích před budovou ÚV KSČ a zvolení nové vlády Slovenské socialistické republiky. Další nárůst, ačkoliv již ne tak markantní, je patrný v závěru roku 1989, který je považován za faktický konec komunistické éry v ČSSR. Nižší výkyv křivky je pravděpodobně způsoben přítomností několika svátků, během kterých zkoumaná periodika nevycházela.

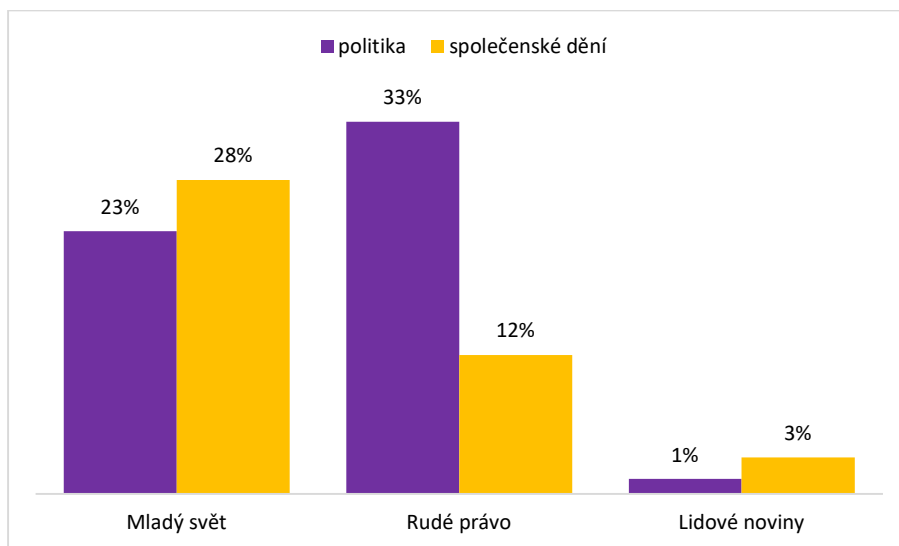
5.1.1 Zastoupení témat

Během analýzy byly fotografie děleny do dvou tematických skupin blíže popsanych v kapitole č.3.5 věnované sledovaným jednotkám a kategoriím. S politickou tematikou bylo zakódováno celkem 89 snímků, přičemž nejvíce z nich zveřejnil deník Rudé právo. V rámci tématu společenské dění bylo zpracováno 67 fotografií, které se nejčastěji objevovaly na stránkách týdeníku Mladý svět. Samizdatové Lidové noviny otiskly v rámci výzkumného vzorku pouze 7 fotografií, z toho 5 v kategorii společenské dění a 2 v kategorii politika.

Graf č.5 – Zastoupení témat mezi periodiky, N = 156

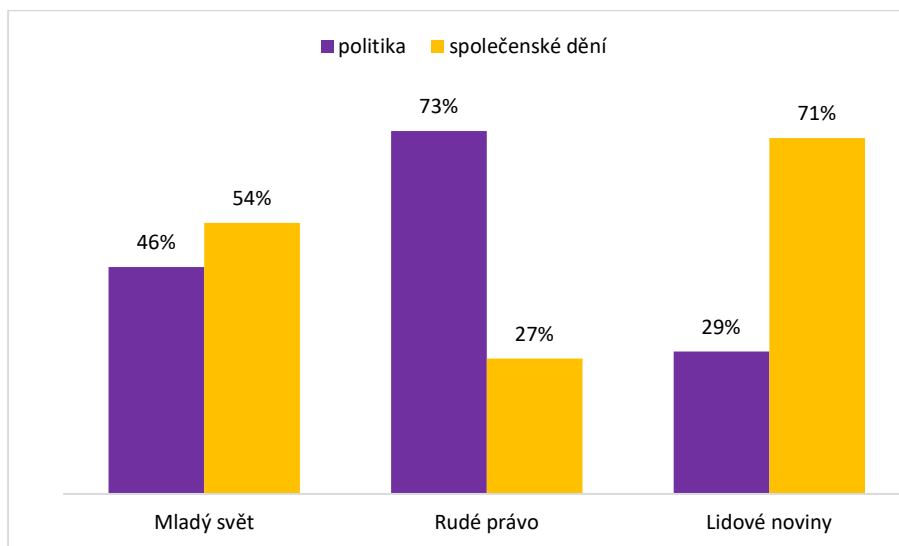

Graf č.6 – Procentuální zastoupení témat mezi periodiky

Z grafů č.5 a č.6 je opět možné vypočítat, že i v tomto případě odpovídá rozložení tematických kategorií charakteristikám zkoumaných médií. Rudé právo otisklo 1/3 všech fotografií s politickou tematikou, přičemž tato suma je jen o 10 % vyšší než počet v Mladém světě. Ten v případě obou sledovaných kategorií publikoval téměř vyrovnaný počet snímků, čímž de facto odpovídal záměru prvního šéfredaktora Josefa Hollera přinášet zprávy a témata z kulturně-politického prostředí. Je patrné, že i v případě období sametové revoluce přinášel Mladý svět snímky související jak s politickou problematikou, tak i společensky orientovaná témata.

Graf č.7 – Poměr témat v rámci jednotlivých periodik

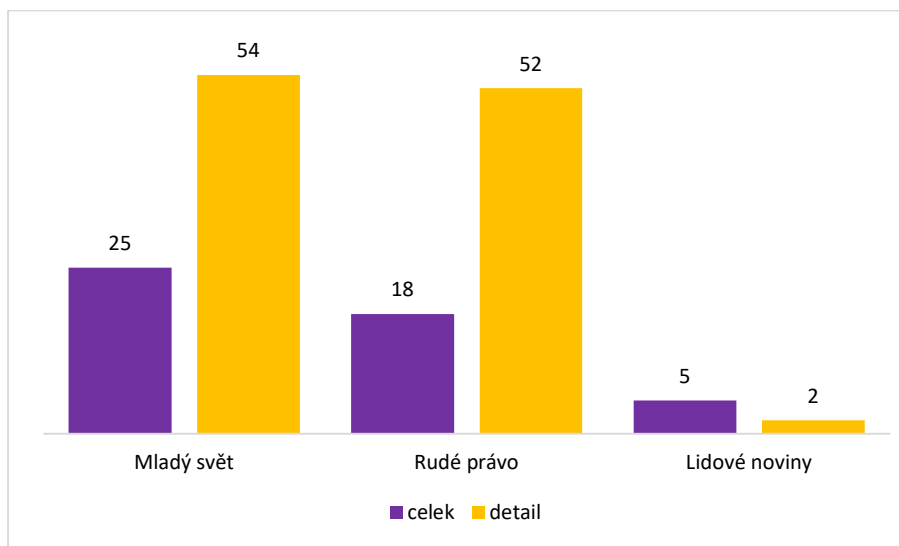

I v případě poměru zobrazovaných témat v rámci jednotlivých periodik nepřinesla analýza výrazně překvapivé výsledky. Rudé právo jako ústřední deník KSČ zveřejňovalo téměř o 50 % více politických témat než snímků se společenským děním, rozdělení v rámci Mladého světa bylo opět téměř vyrovnané. Na výsledky u samizdatových Lidových novin je vzhledem k výrazně nižšímu počtu zakódovaných snímků nutné nahlížet spíše jako na orientační údaj.

5.1.2 Záběry

V kategorii záběrů, bylo zakódováno celkem 108 detailních a 48 celkových pohledů. Takto výrazný nepoměr bývá způsoben tím, že tištěná média obecně upřednostňují snímky zobrazující podrobněji jednotlivce nebo menší skupinu lidí. Velké záběry jsou anonymizující a jsou vhodné jen tam, kde chtějí média dosáhnout určité „akce“ nebo „dynamiky“. To je vyžadováno především v případě nepokojů, demonstrací nebo panoramat krajiny, jedná-li se o periodika se zaměřením na přírodu či cestování. Při běžném zpravodajství se deníky oproti tomu pokouší k vyjádřením většinou přiřadit i konkrétní tvář nebo postavy. Není výjimkou zveřejňovat celkové pohledy doplněné sérií detailnějších záběrů, které dávají situaci nový rozměr.

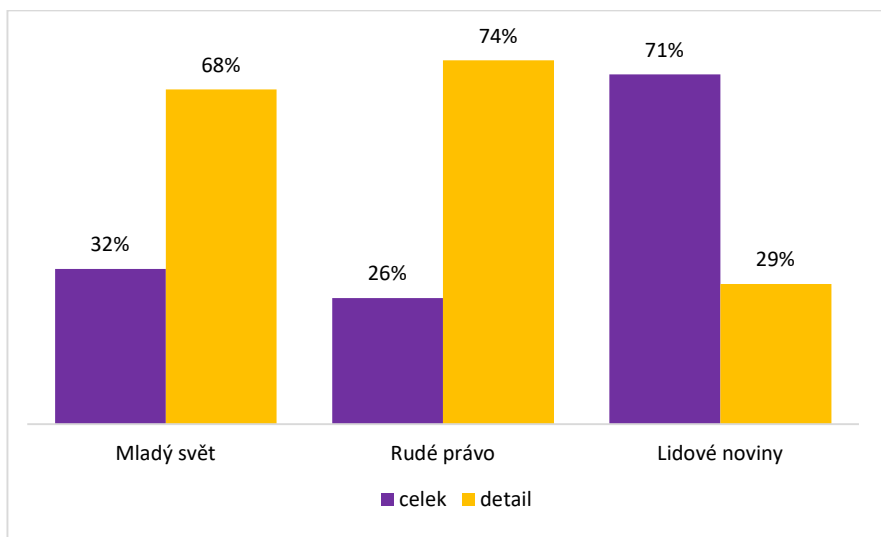
Graf č.8 – Celkové a detailní záběry zveřejněné v periodikách, N = 156

Z grafu č.8 vyplývá, že Mladý svět i Rudé právo otiskovaly fotografie s detailním zobrazením osob či předmětů mnohem častěji než celkové pohledy. U samizdatových Lidových novin je trend opačný, protože detailní fotografie používaly především jako podobizny autorů u názorových článků nebo medailonků. Zároveň je možné předpokládat, že získávat fotografie respondentů pro samizdatové, tedy oficiálně nezákonné periodikum, nebylo vzhledem k nastaveným poměrům snadné ani bezpečné. Lze se tedy domnívat, že redakce od portrétování ustoupila.

Celkové záběry dále zobrazovaly demonstrující nebo manifestující davы. Procentuální znázornění poměru záběrů v případě jednotlivých periodik zobrazuje graf č.9:

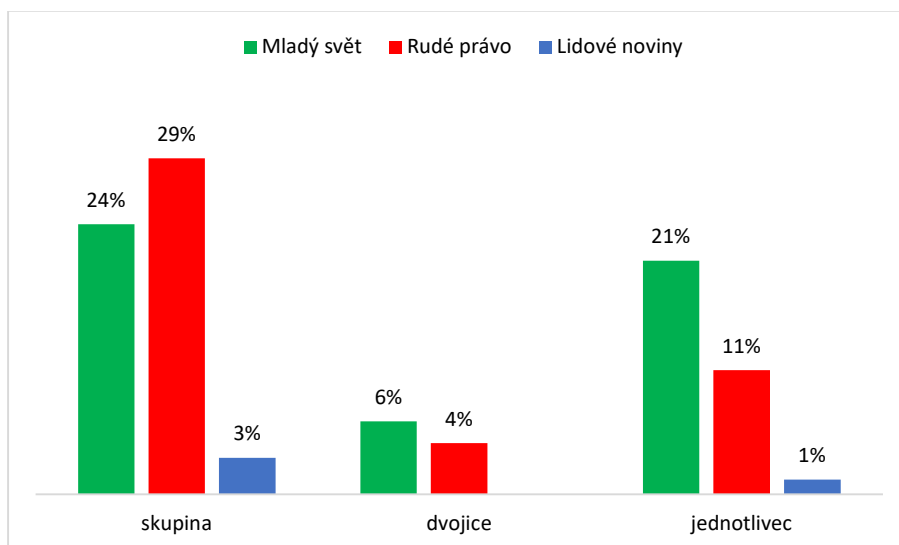
Graf č.9 – Poměr záběrů v rámci jednotlivých periodik

5.2 Osobnosti sametové revoluce

Osoby byly rozdělovány na základě několika kategorií. První z nich zvaná „subjekty“ se zaměřovala na množství lidí vyobrazených na snímku. V rámci této kategorie bylo zakódováno 88 (56 %) fotografií zobrazujících skupinu, 51 (33 %) jednotlivců a 17 (10 %) dvojic. Jak je popsáno v kapitole 3.5 Jednotky a kategorie, hodnota „skupina“ nerozlišuje mezi davem a menším seskupením osob, jako jsou trojice, čtveřice či hloučky. Tento fakt je i vysvětlením, proč tvoří skupinové snímky více než polovinu zkoumaného vzorku.

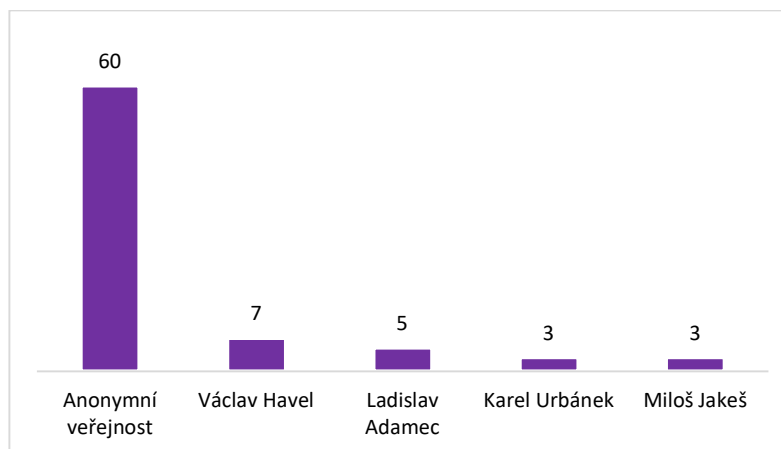
Graf č.10 – Procentuální zastoupení subjektů mezi periodiky

V grafu č.10 je možné pozorovat, že nejčastěji z celkového počtu fotografií zobrazovaly skupiny Rudé právo a Mladý svět, v případě samizdatových Lidových novin jde opět o nízké procento z důvodu malého počtu snímků. Největší počet jednotlivců publikoval Mladý svět. „Dvojice“ má nejnižší hodnoty zastoupení především kvůli faktu, že snímky dokumentovaly hlavně velké davové scény nebo skupiny politiků, studentů nebo opozičníků např. při poradách, debatách, pietních shromážděních aj. Jednotlivci bývali zobrazováni v souvislosti se články týkajícími se vyjádření nebo projevů, které noviny publikovaly, anebo v případě medailonků a anket.

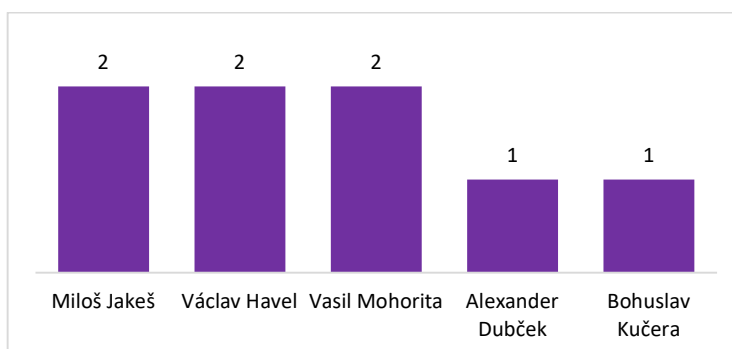
I v rámci tohoto dělení bylo možné sestavit pořadí nejzobrazovanějších osob ve skupinách, dvojicích nebo jako jednotlivců.

Graf č.11 – Nejčastěji zobrazované osoby v rámci skupin, N = 78

Nejfrekventovanějšími subjekty na skupinových snímcích byla anonymní veřejnost, dále bylo možné identifikovat známé osoby na základě popisku, informace v článku nebo obecné znalosti. Mezi těmi figurovali především Václav Havel, Ladislav Adamec⁸⁵, Karel Urbánek⁸⁶ a Miloš Jakeš⁸⁷. Přestože byl Václav Havel v rámci skupin označován častěji než ostatní identifikovaní jedinci, byl největší prostor věnován příslušníkům KSČ. Je tedy možné tvrdit, že analyzovaná média se i přes výrazné společenské a politické změny nadále držela výchovně socialistické i ideologické linky.

Graf č.12 – Nejčastěji zobrazované osoby v rámci dvojic, N = 8

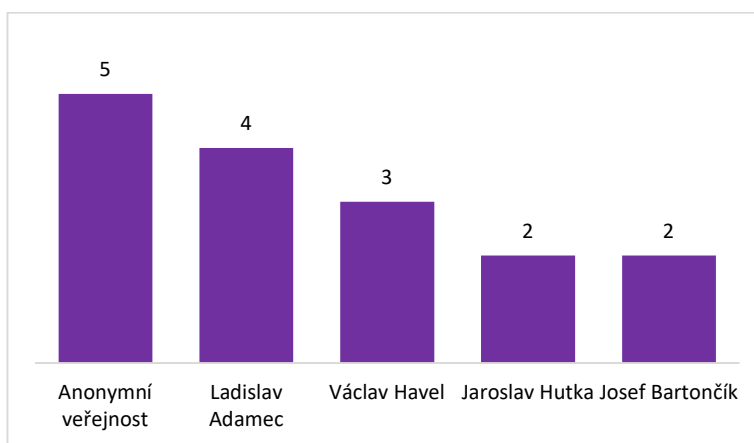
⁸⁵ Ladislav Adamec - Funkcionář KSČ, předseda vlády ČSSR za normalizace. Během událostí sametové revoluce v čele pragmatického křídla KSČ vyjednávajícího s OF

⁸⁶ Karel Urbánek – funkcionář KSČ, nástupce Miloše Jakeše na pozici generálního tajemníka ÚV KSČ v listopadu 1989

⁸⁷ Miloš Jakeš – funkcionář KSČ, mezi lety 1987 – 1989 generální tajemník ÚV KSČ, týden po událostech na Národní třídě donucen stranou rezignovat na všechny své funkce kvůli nezvládnutí situace

V případě grafu č. 12 zobrazujícího poměr dvojic byli mezi nejzobrazovanějšími osobami opět Miloš Jakeš, Václav Havel a Vasil Mohorita⁸⁸. Fotografie dvojic se otiskovaly hlavně jako doplněk článků referujících buď o vzájemném setkání funkcionářů KSČ nebo se zástupci opozice, v tomto případě reprezentované předně Václavem Havlem. Často se také objevovaly snímky dvojic při gratulacích např. po uvedení do funkce, předávání ocenění, prezidentského slibu nebo jako náhled do soukromého života aktérů, kdy byli fotografováni s rodinnými příslušníky.

Graf č.13 – Nejčastěji zobrazovaní jednotlivci, N = 16

Jako jednotlivce prezentovaly snímky nejvíce někoho z veřejnosti. Následovali Ladislav Adamec, který se objevil celkem čtyřikrát, Václav Havel na třech fotografiích a Jaroslav Hutka⁸⁹ s Josefem Bartončíkem⁹⁰ zachyceni shodně dvakrát.

Dělení osob na základě výskytu ve skupině, dvojici nebo samostatně nicméně nevyjadřuje absolutně nejzobrazovanější osobnost sametové revoluce. Výše uvedená data byla pouze podmnožinami výskytu jednotlivců, které popisovaly dílčí části zkoumaného vzorku. K nalezení nejčastěji prezentovaných osobností bylo nutné sestavit pořadí na základě

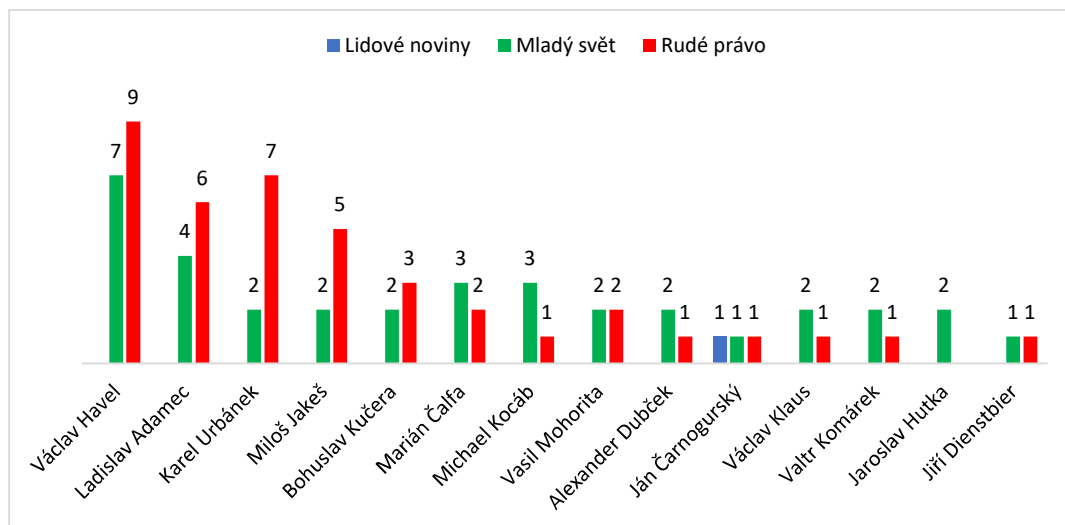
⁸⁸ Vasil Mohorita – funkcionář KSČ, od roku 1987 předseda celostátního Ústředního výboru Socialistického svazu mládeže. Od roku 1989 člen předsednictva ÚV KSČ a tajemníkem ÚV KSČ. Během sametové revoluce vedl vyjednávání se členy Občanského fóra

⁸⁹ Jaroslav Hutka – český hudebník a skladatel, během sametové revoluce pořádal koncerty a spolupracoval na volební kampani Václava Havla

⁹⁰ Josef Bartončík – funkcionář Československé strany lidové známý svými snahami o snížení závislosti ČSSR na KSČ, v roce 1989 odmítl hlasovat o tzv. pendrekovém zákoně udělující mimořádné pravomoci SnB během nepokojů

součtu všech jejích fotografií publikovaných v Rudém právu, Mladém světě a samizdatových Lidových novinách, jak popisuje následující graf:

Graf č.14 – Absolutní pořadí nejčastěji zobrazovaných osobností, N = 76

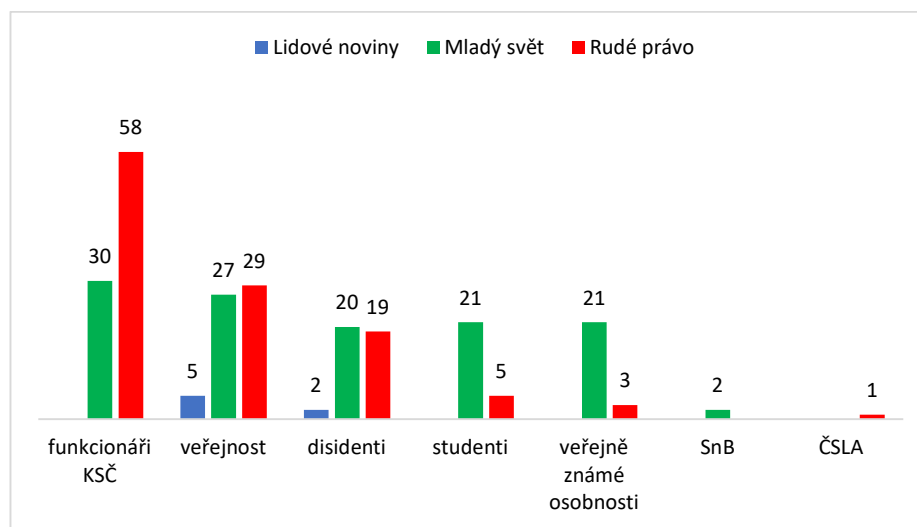

Na základě těchto dat je zřejmé, že nejčastěji zobrazovala analyzovaná média Václava Havla. Objevil se celkem na 16 ze 147 snímků, což odpovídá 11 % zkoumaného vzorku a nejvyšší počet jeho fotografií otiskl deník Rudé právo. Jako druhého muže sametové revoluce zobrazovala analyzovaná média Ladislava Adamec, který byl zachycen na 10 snímcích (7 %). Jedinou osobností, kterou na svých stránkách otiskla všechna tři periodika, byl disident Ján Čarnogurský. Kromě výše uvedených jmen bylo možné na jednotlivých fotografiích pozorovat dalších 67 osob⁹¹ z řad funkcionářů KSČ, disentu nebo veřejně známých osobností.

⁹¹ Antonín Kapek, Antonín Mladý, Dagmar Veškrnová, Evžen Průša, František Kožík, František Kubeš, František Nedvěd, František Štafa, František Tomášek, František Vymětal, Gustav Husák, Hana Maciuchová, Hana Zagorová, Ilja Prachař, Jan Cimický, Jan Fojtík, Jan Nedvěd, Jan Škoda, Jarmila Otradovicová, Jaromír Nohavica, Jaromír Obzina, Jaroslav Šabata, Jiří Smrž, Jiřina Bohdalová, Josef Bartončík, Josef Krejčí, Josef Lenárt, Josef Souchop, Jozef Šimúth, Karel Boušek, Karel Hoffmann, Ladislav Kantor, Lubomír Štrougal, Luděk Munzar, Marek Vašut, Marta Kubišová, Martin Ulčák, Michal Černík, Michal Horáček, Milan Čič, Milan Kňažko, Miroslav Kusý, Miroslav Válek, Olga Havlová, Ondřej Šaling, Pavel Pokorný, Pavel Žalman Lohonka, Petr Miller, Petr Zadina, Richard Sacher, Stanislav Kukrál, Stanislav Perkner, Šimon Pánek, Štefánia Michalková, Václav Dušek, Vasil Biľak, Věra Bartošková, Vladimír Dlouhý, Vladimír Merta, Vladimír Žitný, Vlastimil Milota, Vojtěch Zíka, Zdena Adamcová, Zdeněk Češka, Zdeněk Mlynář, Zdeněk Volný, Zdenka Tosková.

Osoby byly během analýzy také děleny na základě příslušnosti k některému z nastavených společenských statusů. Celkem bylo v této kategorii zakódováno 243 subjektů, z toho 88 jako funkcionáři KSČ, 61 veřejnost a 41 disidenti (v procentuálním vyjádření byl poměr těchto tří nejčastějších statusů vůči celku 36 % KSČ, 25 % veřejnost a 17 % disent). Dále byli nejčastěji prezentováni studenti, veřejně známé osobnosti a příslušníci SnB a ČSLA.

Graf č.15 – Poměr zastoupení společenského statusu mezi periodiky, N = 232

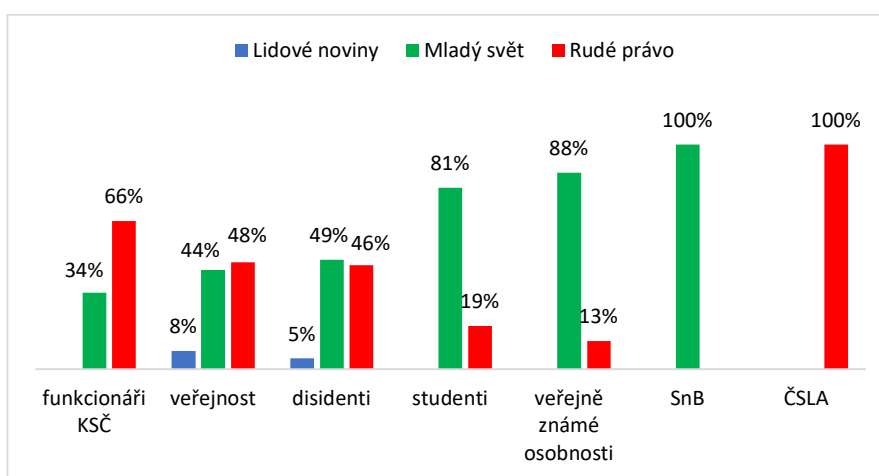

Uvedený graf demonstruje rozložení jednotlivých společenských kategorií napříč analyzovanými médii. Podle předpokladů zobrazoval nejvyšší počet osob s příslušností ke KSČ deník Rudé právo, a to s poměrně velkým náskokem na druhý Mladý svět. V případě týdeníku totiž probíhala určitá selektivita osobností – Mladý svět prezentoval jen ty, které pro své čtenáře vyhodnotil jako nejvhodnější. Jeho zpravodajství navíc nepřinášelo oproti Rudému právu tak často zprávy, a tedy ani fotografie, z funkcionářských a stranických sjezdů, což je další faktor, který se do výsledků analýzy výrazně promítl. V otázce veřejnosti již rozdíly mezi zastoupením nejsou tak zásadní. Všechny tři analyzovaná periodika totiž často shodně uváděla fotografie se záběry davů, projevů k nim, demonstrací atd.

Je patrné, že největší rozmanitost nabízely fotografie zveřejněné na stránkách Mladého světa. Ty navíc zobrazovaly nejvíce osob z řad disidentů, studentů a veřejně známých

osobností, což opět souvisí s jeho snahou přinášet politicko-kulturní témata. Týdeník byl zároveň jediným periodikem, který otiskl fotografie ze zásahu příslušníků SnB proti studentům na Národní třídě 17. listopadu 1989. Snímky, jejichž autorem byl Jan Šilpoch, zobrazovaly dnes už poměrně ikonickou scénu studentky pokládající květinu před zátaras tvořený muži z SnB s plastickými štíty (tento snímek se redakce rozhodla zveřejnit přes celou stránku s přesahem na vedlejší) a pohled na Národní třídu z balkonu jednoho z domů.

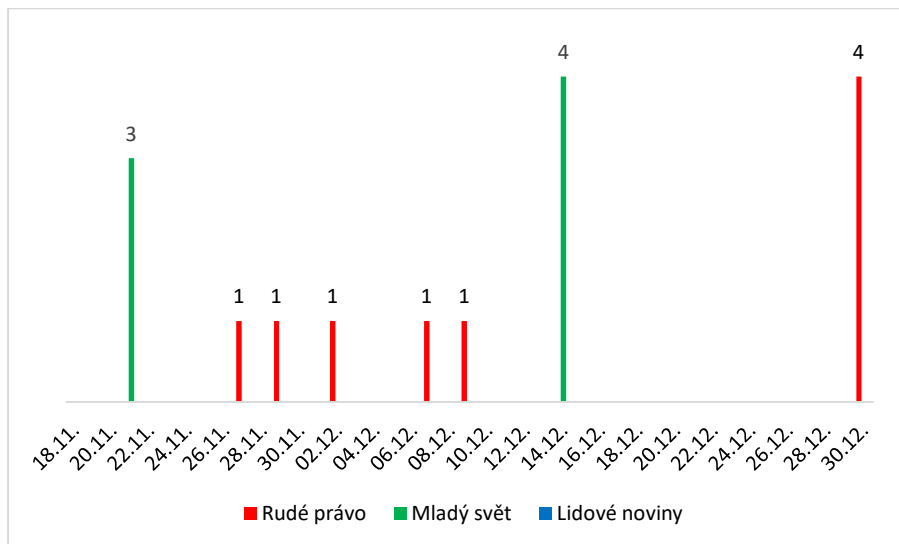
Graf č.16 – Poměr zastoupení společenského statusu v rámci jednotlivých periodik

Graf č.16 znázorňuje, v jakém poměru byly jednotlivé společenské kategorie zastoupeny v konkrétních periodikách. Rudé právo bylo jediným médiem, které zveřejnilo snímek příslušníků ČSLA. Paradoxně se jednalo o fotografii přehlídky čestné stráže na Pražském hradě pořizené 30. prosince 1989 při příležitosti jmenování Václava Havla prezidentem republiky.

Tato fotografie byla zároveň pořizená jako poslední, která v období od 18. listopadu do 30. prosince 1989 zachycovala Václava Havla. Ten se objevil celkem na 16 fotografiích, z nichž nejvíce otiskl deník Rudé právo. Poté následoval Mladý svět, samizdatové Lidové noviny žádnou fotografii zobrazující Havla během zkoumaného období neotiskly.

Graf č.17 – Časový vývoj fotografií Václava Havla, N= 16

Poprvé se Václav Havel jako tvář sametové revoluce objevil ve speciálním vydání Mladého světa z 21. listopadu 1989. Číslo se podrobně věnovalo událostem ze 17. listopadu, zákroku na Národní třídě a následnému vývoji událostí, jako byla stávka studentů, ustanovení Občanského fóra, shromáždění na Letenské pláni aj. Prvním publikovaným snímkem Václava Havla v souvislosti se sametovou revolucí tak byl jeho portrét pořízený Miroslavem Zajícem během rozhovoru v Laterně magie. Ten se týkal především podpory stávky, názorům na zásah na Národní třídě a dalšímu vývoji politické i společenské scény v ČSSR.

V Rudém právu se Václav Havel poprvé objevil na fotografii ze setkání představitelů ÚV Národní fronty ČSSR a federální vlády se zástupci občanského fóra 27. listopadu 1989. Jak zobrazují data v grafu, deník nadále přinášel Havlovy snímky s menším odstupem než Mladý svět. Fotografie se objevovaly pouze v souvislosti s politickými tématy, především tedy zobrazovaly jednání mezi představiteli Národní fronty nebo KSČ se zástupci Občanského fóra, nebo byly použity jako portrét doplňující rozhovory a vyjádření.

Maximálních hodnot dosáhly fotografie v závěru roku 1989, kdy probíhala politická jednání nejintenzivněji.

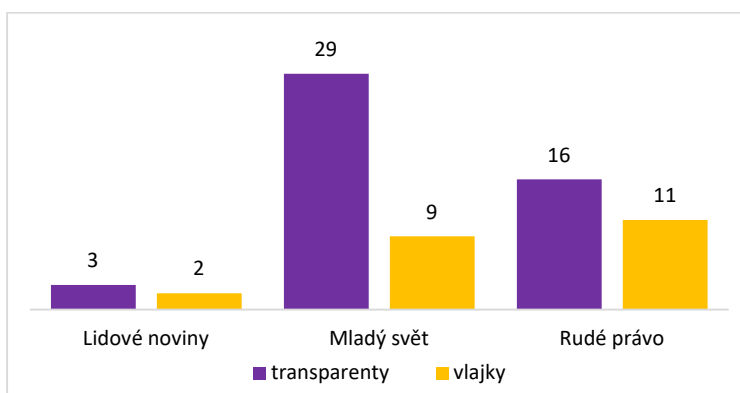
5.3 Symboly sametové revoluce

5.3.1 Předměty

Na fotografiích bylo zaznamenáno celkem 70 předmětů zakódovaných na základě definovaných kategorií. V 69 % zobrazovaly fotografie transparenty při davových scénách, demonstracích nebo jako plakáty. Československou vlajku bylo možné najít na 31 % všech snímků.

Na žádné z fotografií nebyly vyobrazeny další hodnoty hledané v rámci této kategorie. Jedno z možných vysvětlení je, že prvky jako klíče nebo „havlovo věčko“ byly využívány při velkých davových shromážděních, na které redakce vysílaly své fotografie jen velice sporadicky (po zkušenostech z Palachova týdne se obávaly možných zranění zaměstnanců nebo poškození drahé techniky). Další variantou je, že ideologické nastavení periodik se pokoušelo povědomí o těchto symbolech co nejvíce potlačit, aby je veřejnost nezačal spontánně využívat. Svou roli může hrát i poměrně nízká kvalita některých davových snímků, které navíc prošly digitalizací, což mohlo způsobit další zkreslení, a takto malé symboly pak zanikly.

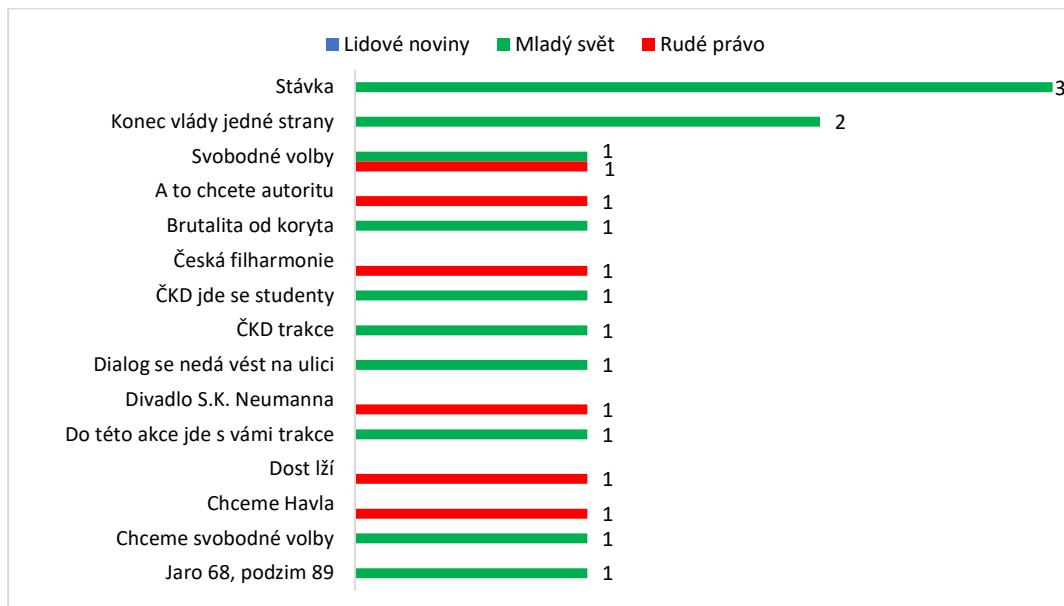
Graf č.18 – Zastoupení předmětů mezi periodiky, N = 70

Jak znázorňují data v grafu č.18, nejvíce fotografií zobrazujících transparenty publikoval týdeník Mladý svět s daleko vyšší frekvencí než snímky s vyobrazením vlajek. V případě Rudého práva a samizdatových Lidových novin rozdíl není už tak markantní. Tyto dvě

periodika častěji publikovaly snímky, na kterých se tyto dva prvky vyskytovaly dohromady, zatímco Mladý svět poměrně často otiskoval fotografie s detailním záběrem na transparenty rozmístěné například v metru, kolem významných budov nebo soch.

Graf č.19 – Texty zobrazované na transparentech, N = 19

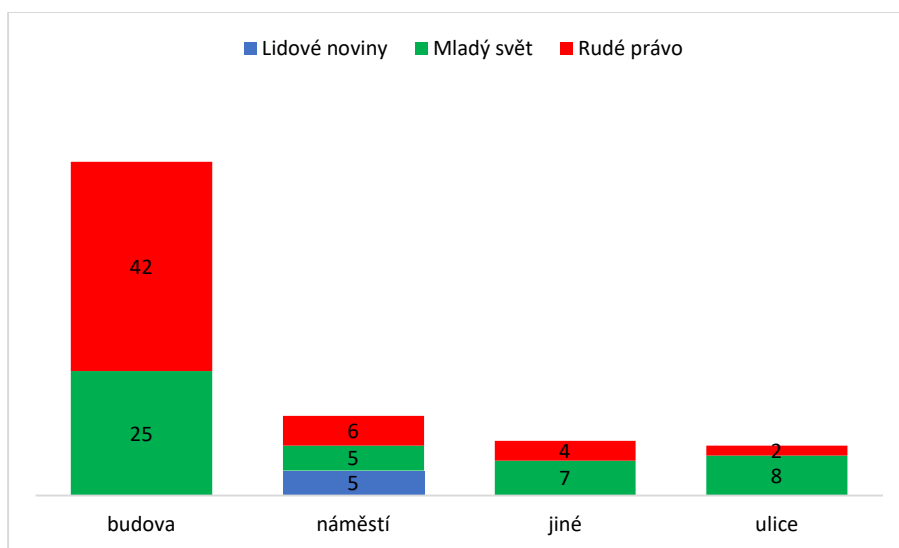
Vzhledem k poměrně nízkému rozlišení většiny fotografií, nebylo možné texty transparentů vždy přečíst. Velkým problémem to bylo především u textů psaných světlými barvami a transparentů vyfotografovaných v celkovém záběru davu. Zakódováno tak bylo pouze 39 textů. Nejčastěji se jednalo o nápisy „Stávka“, „Konec vlády jedné strany“ a „Svobodné volby“. Z grafu dále vyplývá, že nejvíce čitelných textů publikoval týdeník Mladý svět. Kromě sloganů zobrazených v grafu bylo zakódováno i 24 dalších⁹², které se objevily v rámci celého vzorku pouze jednou.

⁹² Jsme s vámi!; Kdo, když ne my, kdy, když ne teď; Konstruktivita s.p.; Provoz 221; Lidové noviny do každé rodiny; Matematicko-fyzikální fakulta KU; Monopol KSČ; Navázání dialogu mezi KSČ a opozičními skupinami; Nechceme násilí; Platit, panstvo; Podvod prokuratury, generální prokurátor ČSR Křivánek není kompetentní vyšetřovat ozbrojené složky! Patří pod pravomoc vojenskou!; Pozdě; Pravdy každému přejte! FF UK; Proč se píšou nesmysly?; Pryč s tyrany; Realistické divadlo ZN; Rudé prázdniny; Studenti všech fakult spojte se; Studenti všech fakult, spojte se; Studenti, spojte se!; Svobodu; Svobodu vyznání; Televize lže, jako když Rudé právo tiskne! Stávka studentů v neděli; Zrušit Národní výbor; Žádáme demisi vlády

5.3.2 Lokace

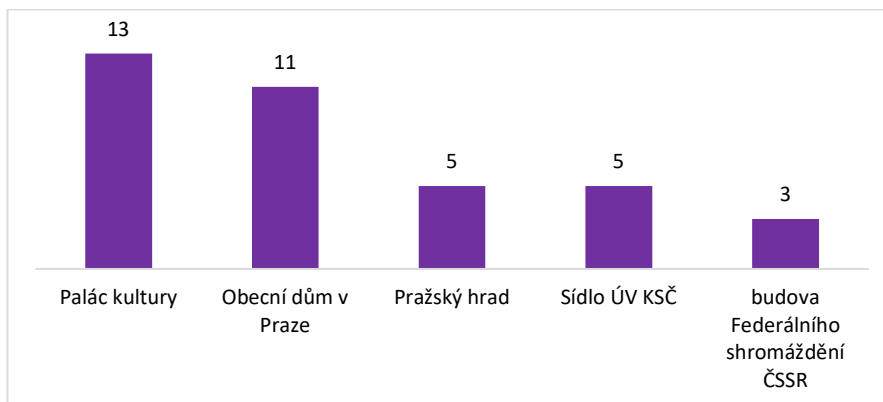
V kategorii lokací bylo zakódováno celkem 104 fotografií zobrazujících budovy, náměstí, ulice a jiné.

Graf č. 20 – Poměr zobrazovaných lokací mezi periodiky, N = 104

Snímky nejčastěji zobrazovaly budovy, a to s velkým odstupem od jiných lokací. Periodika totiž přinášela především zprávy týkající se stranických sjezdů, schůzí a jednání KSČ, Národní fronty nebo vznikající opozice. Takové aktivity přirozeně nelze provádět na otevřených prostranstvích, jako je tomu u davových shromážděních.

Graf č. 21 – Nejčastěji zobrazované budovy, N = 37

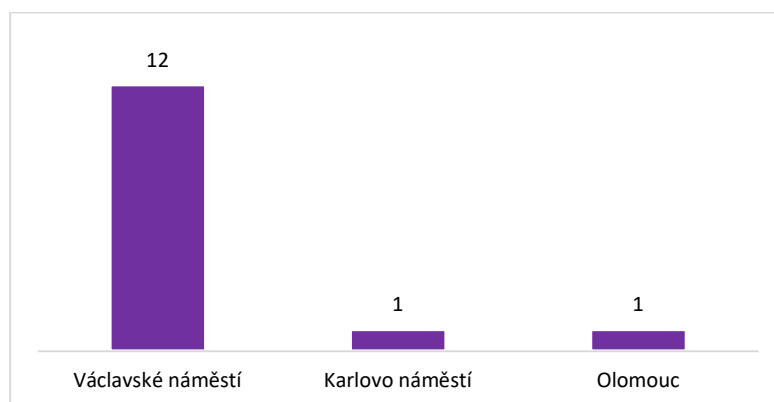

Na základě výše uvedených dat je možné tvrdit, že nejvíce snímků zobrazovalo budovy související s politickou tematikou. Palác kultury fungoval jako hlavní místo pro pořádání sjezdů KSČ a Národní fronty. Ve sledovaném období v jeho sálech navíc probíhala mediálně silně pokrývaná setkání představitelů režimu se zástupci Občanského fóra a prosincová jednání o složení polistopadové vlády. Druhou nejčastěji zobrazovanou budovou byl Obecní dům v Praze, ve kterém se uskutečnilo vůbec první setkání funkcionářů KSČ s Občanským fórem. Pražský hrad byl zobrazován v souvislosti se změnami ve vládě a zvolením Václava Havla prezidentem. V případě sídla ÚV KSČ a Federálního shromáždění ČSSR šlo opět čistě o snímky doprovázející zprávy z jednání, nových ustanovení a politických mítinků.

Dalšími zobrazovanými budovami pak byly Právnická fakulta UK, Fakulta žurnalistiky UK, Katedrála sv. Víta, Úřad předsednictva vlády, Vysoká škola politická ÚV KSČ a Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze. Jejich snímky byly, s výjimkou katedrály sv. Víta, zveřejňovány v souvislosti se studentskou stávkou nebo společenskými debatami. Katedrála byla zveřejněná u příležitosti vánoční mše a zvolení Václava Havla prezidentem.

Jako druhá nejčastější lokace byla zobrazována náměstí, která se objevila celkem na 16 snímcích. V drtivé většině případů fotografie zaznamenávaly Václavské náměstí, a to především jako místo konání shromáždění a protestů.

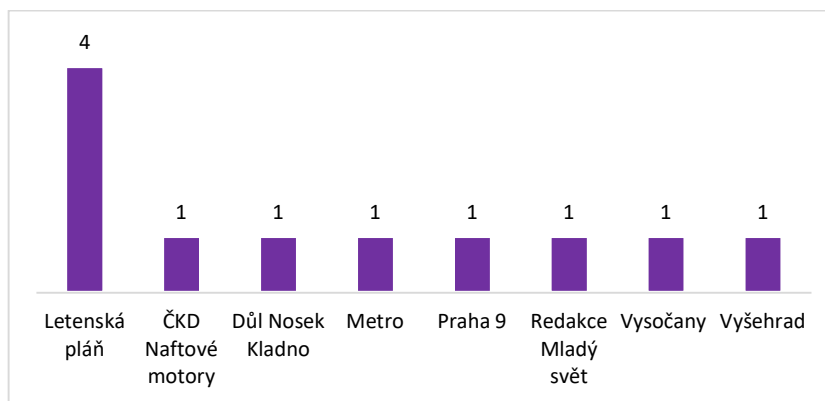
Graf č.22 – Nejčastěji zobrazovaná náměstí, N = 14

Snímek Karlova náměstí byl publikován v souvislosti s mozaikovou zprávou o vývoji událostí v jednotlivých dnech odstartovaných událostmi na Národní třídě. Snímek protestujícího davu na Horním náměstí v Olomouci byl zveřejněn na titulní stránce prosincového čísla samizdatových Lidových novin s doprovodným popiskem „Tak to vypadá v těchto dnech v Olomouci, ale takový obrázek bychom našli v mnoha městech naší republiky a je to i naše přání.“

Lokace zařazené do skupiny „jiné“ zobrazovala místa, která nebylo možné jednoznačně zařadit do některé z nastavených skupin. Patřilo sem celkem 11 snímků zobrazujících především shromáždění na Letenské pláni, ale i stávek v dolech nebo velkých závodech. Jejich zastoupení vyjadřuje následující graf:

Graf č.23 – Nejčastěji zastupované „jiné“ lokace, N = 11

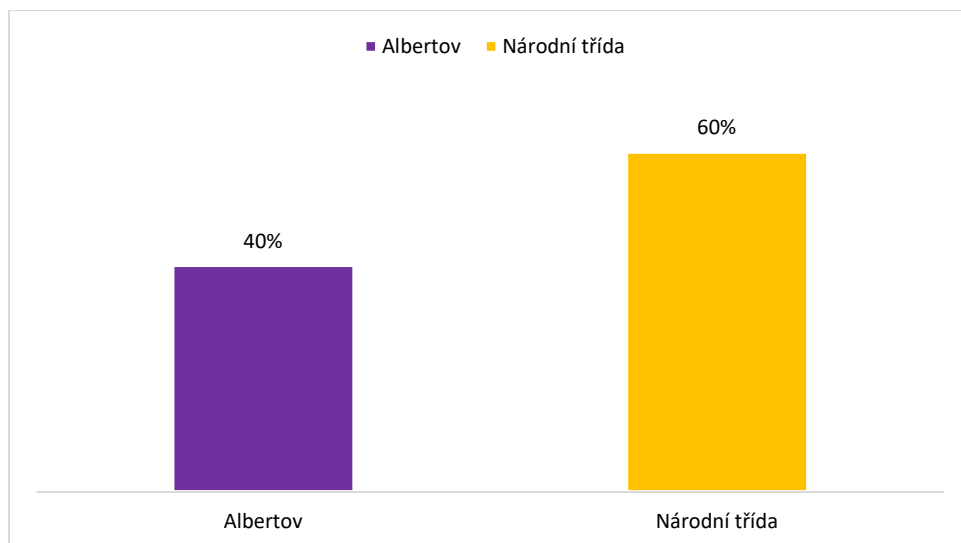

Je patrné, že s výjimkou Letné byly fotografie dalších lokací jen jednorázovou záležitostí, která měla pravděpodobně opět sloužit jako podkres k vývoji událostí nebo, v případě Rudého práva, jako agitační prvek.

Ulice zobrazovalo z celkového počtu lokačních snímků jen 10, přičemž se opakovala jen dvě konkrétní místa – Národní třída a Albertov. Fotografie s jejich vyobrazením byly publikovány pouze v prvních týdnech sametové revoluce, tedy v období od 18. do 28. listopadu 1989. Snímky zobrazovaly shromáždění na Albertově k uctění památky Jana Opletala na výročí Dne studentstva a zásah příslušníku SnB proti studentům na Národní třídě. Zatímco v případě Rudého práva byl do prosincového vydání zařazen i snímek z 11.

prosince 1989, na kterém pokládá portugalská diplomatická delegace na Národní třídu růže jako vyjádření solidarity se studenty.

Graf č.24 – Zobrazované ulice

5.4 Shrnutí

Cílem této podkapitoly je shrnout výsledky analýzy, zhodnotit platnost jednotlivých vymezených hypotéz a zodpovědět stanovené výzkumné otázky. Ty se zabývaly mediálním obrazem sametové revoluce prezentovaným na fotografiích v předních dobových periodikách. Jejich podrobnou specifikací se zabývá podkapitola č. 3.2.

Na základě výsledků uvedených výše, je možné prohlásit, že nejčastěji média na fotografiích prezentovala funkcionáře KSČ, disidenty a veřejnost. Hypotéza H1 předpokládala i častý výskyt studentských vůdců a veřejně známých osobností vyjadřujících se k situaci v zemi. Analýza ale tento předpoklad nepotvrdila. Komunističtí funkcionáři byli nejčastěji prezentováni na fotografiích v Rudém právu, což částečně odpovídá předpokladům vyjádřených hypotézou H2, která brala v úvahu i četnost antichartistů. Nejvíce fotografií studentů bylo zveřejněno v týdeníku Mladý svět. Tento závěr se absolutně shoduje se zněním hypotézy H3.

Nejčastěji zobrazovanou osobou byl přední vůdce disentu a Občanského fóra Václav Havel, který se na snímcích objevoval konstantně po celou dobu trvání sametové revoluce. Poprvé jej zobrazil Mladý svět 21. listopadu 1989, tedy čtyři dny od začátku sledovaného období. Hypotéza H4 předpokládala jeho prezentaci v souvislosti s událostmi revoluce už od ustanovení Občanského fóra 19. listopadu 1989. Původní premisu tedy analýza nepotvrdila. Stejně tomu bylo i v případě hypotézy H5, která se domnívala, že nejčastěji budou Havla zobrazovat samizdatové Lidové noviny. Periodikum během analyzovaného období ale nezveřejnilo ani jeden jeho snímek. Závěry výzkumu nepotvrdily ani domněnku vyjádřenou hypotézou H6, že Rudé právo začalo fotografie Václava Havla publikovat až od prosince 1989. Jeho první snímky jakožto tváře opozičního hnutí deník zveřejnil už 27. listopadu 1989.

Z míst fotografie nejčastěji zobrazovaly Palác kultury, Letenskou pláň a Václavské náměstí. Analýza tak jen částečně potvrdila předpoklad hypotézy H7, ve kterém figurovalo jako nejčtetnější místo právě Václavské náměstí a Národní třída, a zároveň i vyvrátila premisu hypotézy H10, že z budov bude nejčastěji fotografován palác

Melantrich, palác Adria a Pražský hrad. Sídlo hlavy státu bylo až třetím nejzobrazovanějším, palác Melantrich ani palác Adria nebyly na fotografiích zobrazeny vůbec.

V případě předmětů byla na snímcích nejvíce zobrazována česká vlajka. Závěry analýzy tak opět jen částečně potvrdily znění hypotézy H8, která předpokládala častý výskyt klíčů, české vlajky a „havlova věčka“. Z textů na transparentech byly nejčastěji zaznamenány texty „Stávka“, „Konec vlády jedné strany!“ a „Svobodné volby“. Platnost hypotézy H9 tak lze stejně jako H8 potvrdit jen částečně. Předpokladem byl nejčastější výskyt transparentů a plakátů s nápisy „OF“, „Občanské fórum“ a „Konec vlády jedné strany.“ Poslední slogan se objevil na dvou snímcích z analyzovaného vzorku, další dva předpokládané zastoupeny nebyly.

Kromě závěrů spojených s vymezenými výzkumnými otázkami a hypotézami, přinesla analýza i data zabývající se fotografickým pokrytím sametové revoluce obecně. Nejvíce snímků ze zkoumaného období zveřejnil týdeník Mladý svět. Ten zároveň věnoval obrázkům i největší plochu. Co se tematického nastavení týče, lze tvrdit, že redakce Mladého světa spíše upřednostňovala fotografie s tematikou společenského dění nad politikou. Stejně tomu bylo i v případě samizdatových Lidových novin. Největší výskyt fotografií s politickou tematikou bylo možné pozorovat v rámci deníku Rudé právo.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat vybraná dobová periodika Rudé právo, Mladý svět a samizdatové Lidové noviny a zjistit koho a co nejčastěji zobrazovaly jako symboly sametové revoluce.

Na základě výsledků výzkumu lze jednoznačně tvrdit, že práce stanovené cíle splnila, jelikož se podařilo zodpovědět všechny výzkumné otázky. Analýza přinesla požadované odpovědi, ačkoliv se mírně lišily od předem stanovených předpokladů a některé závěry mohou být kvůli malému počtu fotografií zveřejněných v samizdatových Lidových novinách mírně zkreslené.

Jako přední osobnost sametové revoluce prezentovala analyzovaná média veřejnosti Václava Havla. Společně s Michaelem Kocábem byl zároveň i nejfrekventovaněji zobrazovaným představitelem československého disentu. Přesto ale zkoumaná periodika, s výjimkou samizdatových Lidových novin, v souladu s dobovou mediální politikou publikovala hlavně funkcionáře a členy KSČ nebo anonymní veřejnost. Dalšími často zobrazovanými osobami tak byli představitel pragmatického křídla KSČ a předseda vlády ČSSR Ladislav Adamec, listopadový generální tajemník ÚV KSČ Karel Urbánek a jeho předchůdce ve funkci Miloš Jakeš. Studentům a veřejně známým osobnostem věnovala vybraná média pozornost daleko nižší. Analýza zároveň ukázala, že nejvíce Havlových fotografií zveřejnilo Rudé právo, přestože po celou dobu své existence plnilo roli ústředního tiskového orgánu KSČ a předního propagátora komunistického režimu. I přes tento překvapivý paradox ovšem lze tvrdit, že v ostatních aspektech plnil deník své ideologické nastavení – zveřejnil největší množství fotografií funkcionářů KSČ i snímků rámujičích politická témata.

Rudé právo zároveň první otisklo snímek ze setkání představitelů ÚV Národní fronty ČSSR a federální vlády se zástupci Občanského fóra. Tato fotografie ale vznikla až osm dní po zformování OF a zároveň nebyla ani úplně první, která by veřejnosti představila Václava Havla jako přední osobnost sametové revoluce. V této souvislosti se jeho podobizna objevila už čtyři dny od začátku analyzovaného období, tedy 21. listopadu

1989 na stránkách Mladého světa. Analýza zároveň odhalila, že týdeník zveřejnil vůbec nejvíce fotografií pokrývajících události sametové revoluce. Zároveň šlo o jediné periodikum, které svým čtenářům, minimálně po vizuální stránce, nabízelo tematicky téměř vyrovnané pokrytí situace v zemi. Kromě toho byl Mladý svět také jediným ze zkoumaných médií, který otiskl snímky ze střetu studentů a příslušníku SnB na Národní třídě.

Původní předpoklady odhadovaly, že právě Národní třída bude na fotografiích jednou z nejčastěji zobrazovaných lokací, společně s Václavským náměstím. Závěry analýzy tuto premisu potvrdily, ovšem v otázce absolutního zobrazování lokací patřily spíše k těm méně prezentovaným. Protože se zpravodajství jednotlivých periodik většinou soustředilo na vývoj událostí hlavně v politické rovině, byly nejčastěji prezentovanými místy budovy. Z těch fotografie zobrazovaly především Palác kultury, který kvůli svým kapacitám sloužil jako hlavní místo konání velkých stranických sjezdů, Obecní dům v Praze fotografovaný jako hostitelské místo prvních setkání představitelů vlády s Občanským fórem a Pražský hrad jako sídlo hlavy státu. Dalším častým výjevem byly záběry ze shromáždění na Letenské pláni.

Výzkum dále ukázal, že předměty jako „havlovo věčko“, klíče a transparenty nesoucí nápisy odkazující k Občanskému fóru a svobodě nebyly na dobových fotografiích téměř vůbec vyobrazovány. Ačkoliv považujeme v dnešní době tyto symboly jako hlavní atributy sametové revoluce, v analyzovaném období nepřinesla periodika ani jediný záběr, na kterém by tyto předměty byly k vidění. V případě textů na transparentech je takový jev vysvětlitelný především kvalitou fotografií, které nedokázaly zobrazit světlé nebo malé nápisy v dostatečném kontextu, aby bylo možné je přečíst. Zároveň se čitelné texty daleko častěji klonily k provolávání hesel typu „Stávka“, „Konec vlády jedné strany!“ a „Svobodné volby“, což odráží především všeobecnou nespokojenost s režimem a touhu po změně než preference konkrétních politických stran. V případě zobrazování „věčka“ a klíčů mohlo jít rovněž o zkrácení způsobené rozlišením snímků, například u samizdatových Lidových novin byla kvalita, i vzhledem k obtížím s tvorbou samizdatu, nejhorší v rámci celého výzkumného vzorku. Zároveň lze spekulovat i o jistém druhu regulace těchto symbolů v rámci Mladého světa Rudého práva, které ve zkoumaném

období stále podléhaly socialistickému nastavení. Z toho důvodu se mohly redakce rozhodnout snímky nezařadit, aby nedocházelo k rozšíření protirežimní symboliky mezi veřejnost. Jako hlavní atribut revoluce na dobových fotografiích tak analýza vyhodnotila českou vlajku, která se objevovala nejčastěji na snímcích ze shromáždění a demonstrací.

Celkově tedy tato práce ukázala, jakým způsobem byla sametová revoluce v kontextu dobových periodik prezentována a jaké nejčastější prvky mohli jejich čtenáři na fotografiích vidět. Zároveň popisuje i určité aspekty, které mohou být vysvětlením pro jednotlivé závěry, které analýza přinesla. Lze tedy konstatovat, že podává komplexní přehled rámování událostí sametové revoluce prostřednictvím snímků zveřejněných v rámci třech nejčtenějších periodik minulé éry.

Použitá literatura

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha : Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3.

ČILJAKOVÁ, Adéla. *Fotožurnalistika I: Úvod do teorie fotožurnalistiky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1975. ISBN 17-313-75.

DOLEJŠÍ, Vojtěch. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. Praha : NPL, 1963.

EMMERT, František. *Sametová revoluce: kronika pádu komunismu 1989*. Brno : Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2301-0.

HUCKOVÁ, Barbara. *Obrazový časopis Mladý svět 1959-70*. Zlín : Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2012. ISBN 978-80-7454-777-5.

HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě, Díl 1: Revoluce či co?*. Praha : Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-299-4.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

KRIPPENDORFF, Klaus. *Content analysis: an introduction to its methodology*. Thousand Oaks, Calif. : Sage, 2004. ISBN 0-7619-1545-1.

Kronika sametové revoluce. Praha : Československá tisková kancelář, 1989. ISBN 80-7046-033-4.

LÁBOVÁ, Alena a Filip LÁB. *Soumrak fotožurnalismu? : manipulace fotografií v digitální éře*. Praha : Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1647-6.

LÁBOVÁ, Alena. *Základy fotožurnalistiky*. Praha : SPN, 1990. ISBN - 80-706-6119-4.

NEWTON, Julianne Hickerson. *The burden of visual truth: the role of photojournalism in mediating reality*. Mahwah NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2001. ISBN 08-058-3376-5.

- OTÁHAL, Milan a Zdeněk SLÁDEK. *Deset pražských dnů: 17. - 27. listopad 1989: dokumentace*. Praha : Academia, 1990. ISBN 80-200-0340-1.
- PERNES, Jiří a RUMML, Jiří. *Svět Lidových novin 1893 - 1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha : Lidové noviny ve spolupráci s NLN, 1993. ISBN 80-7106-056-9.
- PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1972-1991* [online]. Univerzita Karlova v Praze. Magisterská diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/139184>
- ŘEHÁKOVÁ, Hana a Dušan VESELÝ. *Zakázané dějiny ve fotografiích ČTK*. Praha : X-Egem, 1999. ISBN 80-7199-035-3.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha : Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9.
- SKOPEC, Rudolf. *Dějiny fotografie v obrazech od nejstarších dob k dnešku*. Praha : Orbis, 1963.
- SONTAG, Susan a Pavel VANČÁT. *O fotografii*. Praha : Paseka, 2002. ISBN 80-7185-471-9.
- SUK, Jiří. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985 - 1990*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 1999. ISBN 80-85270-88-9.
- TOMÁŠEK, Dušan a BEDNÁŘ, Petr. *Pozor, cenzurováno!, aneb, Ze života soudružky cenzury*. Praha : Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, 1994. ISBN 80-85821-16-8.
- WITTLICH, Filip. *Fotografie - přímý svědek?!: fotografický obraz a jeho význam pro historické poznání*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7308-403-5.

Citovaná periodika

Mladý svět: týdeník. Praha: Mladá fronta, 12.07.1968, **10**(28). sv. 28 s. 9. ISSN 0323-2042. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:f6eeef90-a5c2-11e4-a2db-005056825209>

Mladý svět: týdeník. Praha: Mladá fronta, 19.07.1968, **10**(29). sv. 29 s. [1]. ISSN 0323-2042. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:aef88ac0-a5c2-11e4-b69d-5ef3fc9ae867>

Mladý svět: týdeník. Praha: Mladá fronta, 29.12.1968, **11**(1). sv. 1. ISSN 0323-2042. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ea0f7ac0-57ce-11e4-90c9-005056825209>

Mladý svět: týdeník. Praha: Mladá fronta, 7.2.1969, **11**(6). sv. 6. ISSN 0323-2042. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:67ce7d30-57cf-11e4-8d40-001018b5eb5c>.

KONRÁDOVÁ Petra [online] 28. 7. 2005 [cit. 25. 2. 2021]
<http://www.reflex.cz/clanek/causy/73836/mlady-svet.html>.

Analyzované soubory

Rudé právo: ústřední orgán Komunistické strany Československa. 18.11. – 30.12.1989.

Mladý svět: týdeník. 21.11. – 29.12.1989.

Lidové noviny 1989. listopad – prosinec 1989

Seznam grafů

Graf 1 – Počet fotografií publikovaných v rámci jednotlivých periodik **Chyba! Záložka není definována.**

Graf 2– Procentuální zastoupení fotografií v jednotlivých periodách **Chyba! Záložka není definována.0**

Graf 3– Procentuální vyjádření plochy fotografií v rámci jednotlivých periodik.. **Chyba! Záložka není definována.1**

Graf 4 – Vývoj plochy fotografií v čase..... **Chyba! Záložka není definována.2**

Graf 5– Zastoupení témat mezi periodiky **Chyba! Záložka není definována.3**

Graf 6– Procentuální zastoupení témat mezi periodiky **Chyba! Záložka není definována.4**

Graf 7– Poměr témat v rámci jednotlivých periodik **Chyba! Záložka není definována.5**

Graf 8– Celkové a detailní záběry zveřejněné v periodikách **Chyba! Záložka není definována.6**

Graf 9– Poměr záběrů v rámci jednotlivých periodik **Chyba! Záložka není definována.7**

Graf 10 – Procentuální zastoupení subjektů mezi periodiky **Chyba! Záložka není definována.8**

Graf 11– Nejčastěji zobrazované osoby v rámci skupin49

Graf 12 – Nejčastěji zobrazované osoby v rámci dvojic49

Graf 13– Nejčastěji zobrazovaní jednotlivci **Chyba! Záložka není definována.0**

Graf 14– Absolutní pořadí nejčastěji zobrazovaných osobností **Chyba! Záložka není definována.1**

Graf 15– Poměr zastoupení společenského statusu mezi periodiky **Chyba! Záložka není definována.2**

Graf 16– Poměr zastoupení společenského statusu v rámci jednotlivých periodik **Chyba! Záložka není definována.3**

Graf 17– Časový vývoj fotografií Václava Havla.... **Chyba! Záložka není definována.4**

Graf 18– Zastoupení předmětů mezi periodiky..... **Chyba! Záložka není definována.5**

Graf 19– Texty zobrazované na transparentech	Chyba! Záložka není definována.	6
Graf 20– Poměr zobrazovaných lokací mezi periodiky	Chyba! Záložka není definována.	7
Graf 21– Nejčastěji zobrazované budovy	Chyba! Záložka není definována.	7
Graf 22 – Nejčastěji zobrazovaná náměstí		58
Graf 23– Nejčastěji zastupované „jiné“ lokace		59
Graf 24– Zobrazované ulice	Chyba! Záložka není definována.	0

Seznam příloh

Kódovací kniha		72
Obrázek 1 - 21.11.1989 - Titulní stránka speciálního vydání Mladého světa věnující se událostem prvního týdne sametové revoluce		744
Obrázek 2 - 17.11.1989 Národní třída (Jan Šilpoch, Mladý svět) – Jediný publikovaný snímek studentů a příslušníků SnB na Národní třídě		755
Obrázek 3 - 22.11. 1989 Václav Havel v Laterně Magice (Miroslav Zajíc, Mladý svět) - První Havlův snímek publikovaný v médiích od začátku sametové revoluce		76
Obrázek 4 - 18.11.1989 - Titulní stránka Rudého Práva - Periodikum zveřejnilo jediný snímek (vpravo dole) ze studentského shromáždění předchozího dne		77
Obrázek 5 - 27.11.1989 - Titulní stránka Rudého práva - První snímek Václava Havla publikovaný v Rudém právu		78
Obrázek 6 - 28.11.1989 - Titulní stránka Rudého práva - Vůbec první zveřejnění snímků z protestů na titulní stránce.....		79
Obrázek 7 - První snímek událostí sametové revoluce publikovaný ve speciálním vydání listopadových samizdatových Lidových novin		80
Obrázek 8 - Titulní stránka prosincového čísla samizdatových Lidových novin - Fotografie z Horního náměstí v Olomouci.....		81

Přílohy

Kódovací kniha

- 1) **Datum vydání periodika**
DD.MM.RR
- 2) **Název periodika, ve kterém byla fotografie otištěna**
Rudé právo
Mladý svět
Lidové noviny
- 3) **Číslo stránky s otištěnou fotografií**
Číslo strany, na které byla fotografie otištěna
- 4) **Titulek/popisek fotografie**
Titulek nebo popisek analyzované fotografie
- 5) **Autor pořízené fotografie**
Jméno autora fotografie
- 6) **Plocha fotografie**
Plocha článku v cm²
- 7) **Téma fotografie**
Politika
Společenské dění
- 8) **Subjekty zobrazené na fotografii**
Jednotlivec
Dvojice
Skupina
- 9) **Záběr fotografie**
Celek
Detail
- 10) **Společenský status subjektu/subjektů**
Studenti

Funkcionáři KSČ

Veřejnost

ČSLA

SnB

Disidenti

Antichartisté

Veřejně známé osobnosti

11) Jméno subjektu/subjektů

Jméno osoby na fotografii

12) Předměty na fotografiích

Klíče

Česká vlajka

„Havlovo věčko“

Transparenty

13) Texty na transparentech zachycených fotografiemi

Texty uvedené na transparentech

14) Lokace

Budovy

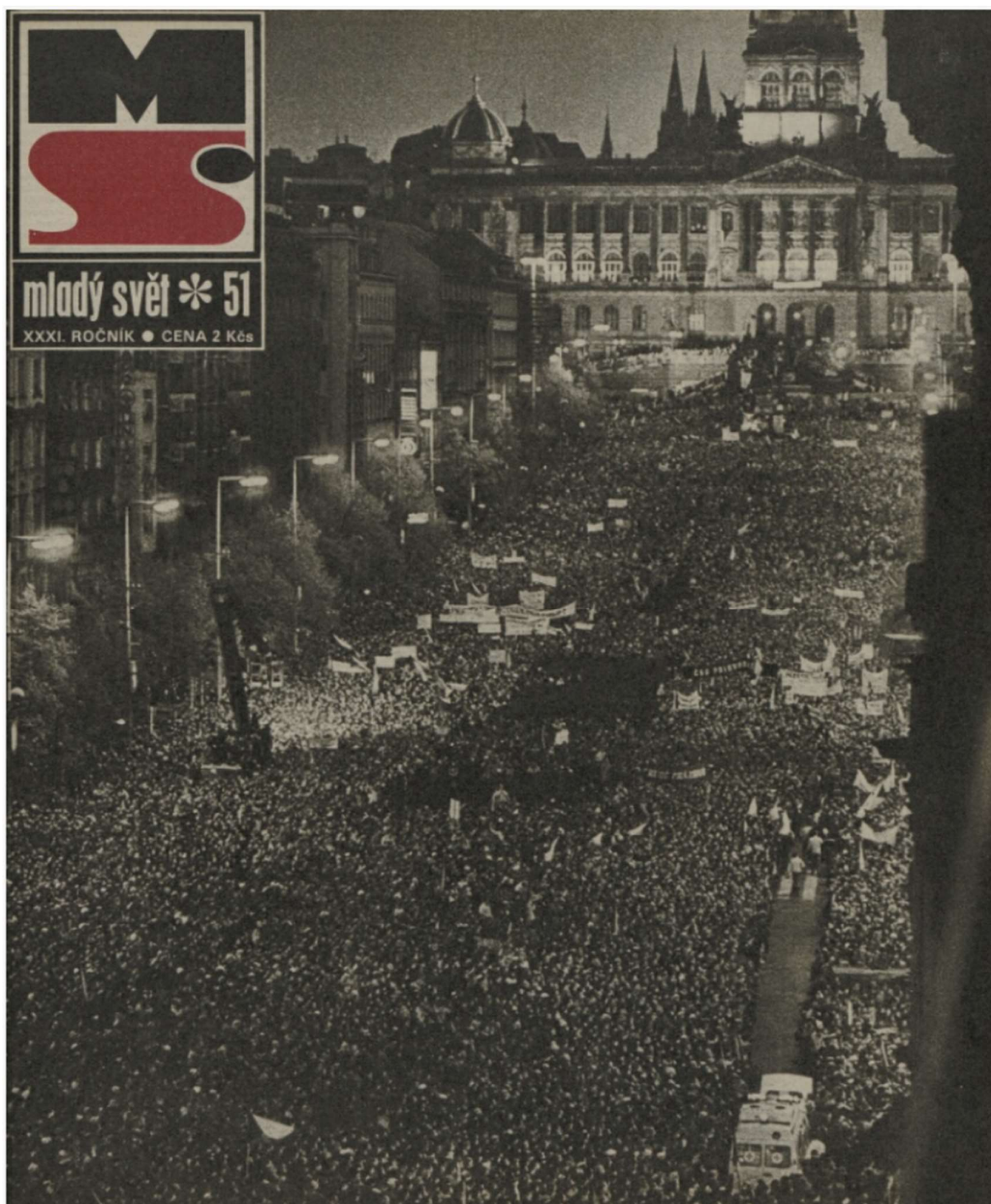
Náměstí

Ulice

Jiné

15) Názvy lokací

Název lokace na fotografii

Obrázek 1 - 21.11.1989 - Titulní stránka speciálního vydání Mladého světa věnující se událostem prvního týdne sametové revoluce

17. 11. Národní třída

4 STRANA

Obrázek 2 - 17.11.1989 Národní třída (Jan Šilpoch, Mladý svět) – Jediný publikovaný snímek studentů a příslušníků SnB na Národní třídě

pěst. Vždycky jsme pod jednotným velením a vždycky dostáváme nějaký rozkaz."
Bili jste lidi do hlavy. Určujete míru tvrdosti sami, nebo existuje předpis a vysvětlení?

"Jsou části těla, kam by se bit nemělo. Nejednou jsme byli všichni na rotě poučení, jak máme postupovat, výslovně nám bylo zdůrazněno, že třeba s dětmi, matkami, ženami vůbec a těhotnými zvlášť, ale i se starými lidmi, musíme zacházet opatrně. Samozřejmě, že v té dané situaci každý postupuje podle svého uvážení."

Jak si tedy vysvětlit, že jste byli poučeni a přesto jste to udělali?
 "To je dost těžké. Dav se pořád točí, vy vidíte agresivního člověka, který vám nadává, občas si i plivne, přijdete k němu a on vás bouchne do ramene. Použijete bouček. Stane se však, že ho chcete zasahnout jinam, ale pak do něj stouchnete nebo tak... Není v tom žádný záměr a jde to na hlavu."

A když je člověk na zemi nebo když křičí?

"To rozhoduje každý sám."
Máš mezi vysokoškolskými známými nebo dokonce příbuznými?

"Samozřejmě. Pár kamarádů, s nimiž jsem se naposledy setkal na vycházce před nedávnem. Řeká jsem jim přímo, že kdybych je tam viděl, asi bych už s nimi tolik nekamarádil. I když si myslím, že jsou natolik rozumní, že tam nebyli."

A kdyby přece?

"Nevím... V každém případě bych splnil rozkaz."

Co si o vysokoškolských myslíš?

"Gymnázium jsem udělal se zájmem na stavebnictví. Nejprve jsem dělal normálního dělníka, na bruskách jsem v Autopalu brousil parabolky, a když odešel sezóna, mohl jsem dělat i tuhle práci. Tam se ale v SSM něco dělo, byli jsme třeba na zájezdě v Praze. A nebyl čas přemýšlet, šel jsem to rovnou, nad bílostima, jako to dělají oni."

Jaké bílosti máš na mysli?

"Vezmu to podle sebe. První ročník gymnázia — to jsem se ještě po škole učival čtyři hodiny. Ve čtvrtém už vůbec. Dodnes se tomu divím, jak jsem se v prvním roce učil. Ve třetíku se začínalo chodit do hospod. Dneska, když přijdu domů, na to jedno dvě piva taky zajdu, ale vidím tam ty studenty, jak tam nemají co dělat. Mě už to tam nebaví. Skoro každý měl pivo, hned se stal největším borcem, já jsem byl taký takový. Pořád stejné škola, pořád stejná hospoda, pořád stejné řeči i lidé."

Vysmíval se ti někdo za to, co děláš?

"Jsem tu krátkou dobu, ale všichni kamarádi a známi vědí, že jsem u pluku. Taký se naši takovi, kteří teď dělají, že mě neznají. A když je potrávím na ulici, otočí hlavu a projdou bez povímnutí."

"Sniegovi končí rozhovory a závěrem si zapisuje, že příslušníci pohotovostního pluku mají nástěnku. Stojí na ní citát F. E. Dzeržinského: „Chladnou hlavu, vroucí srdce a naprosto čisté ruce."
 "Jako stíny se Emingerové se Zajcem protáhnu vrátící CKD Nařevé motory. „Jdeme na mintonk.“ Říkají jako většina příchodců. Od dělníků se dozvídají, že sem měli přít tak studenti, ale nebyli vpuštěni. V hale, kde málem na každém sloupu visí nápis

22. 11. Václav Havel v Laterně Magice

„Základní fotografování“, už mintonk začal. Zajíc se tedy ptá ředitele, který stojí na improvizovaném pódiu, zda smí v hale fotografovat. Ředitel se ptá Mirka, jak jsme se do tovarny dostali. Mezitím u mikrofonu mluví dělníci.

Jiří Havel: „Jsem zakladatel SNB a dnes se stydím za to, co SNB dělá. V roce 1945, když jsme skládali četnické zkoušky, jsme se učili, že budeme za dělníky stát a ne do nich být. Připome se ke studentům.“

Tomáš Ambrož: „Když v tom studenti zůstanou sami, nic nedokážou.“
 Zdeněk Procháška: „Byli jsme vychováni k toleranci. Učili nás, že násili je fašismus. Sebekrásnější ideály se nedají prosazovat násilím, pak jejich krása bledne.“

Ředitel zvučí mikrofonu, aby se vyjádřil k návrhu dělníků připojit se ke stávce a pak ji napracovat. Nadšený není, když vysvětluje, že stávka určité podniku přinese ekonomické ztráty.

Chuchma čte v Mladé frontě: „Podle sdělení ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí ČSR je v současnosti v pražských nemocnicích hospitalizováno osm osob zraněných v pátek při zásahu pořádkových sil. V nemocnici pod Petřínem jsou dva mladí lidé, ve Fakultní nemocnici i další dva. Zranění jsou indikována jako otevřená mozku a zlomenina lopatky.“
 A v Rudém právu: „Najde o přestavbu a demokratizaci, negde ani o studenty, ani o mládež, ani o Pražany. Jde o zneuzítí vzniklé vážné situace pro úzké osobní ambice, dosažení skutečné krize a převzeti moci reakci — Zádámě pražské vysokoškolský a umělec, aby znovu posoudil,

jestli jejich současný přístup a prakticky odpovídají závažnosti politické situace a jestli přispívají ke společnému dílu, které jsme zahájili, k naplnění jejich osobních tvůrčích a uměleckých cílů.“
 (Z prohlášení MěstV KSČ v Praze.)

„Pane Havel, já jsem z Mladého světa a chtěla bych vám položit stejné otázky jako dnes ráno generálnímu tajemníkovi...“
 Emingerová dostává kouzelný papírek s podpisem, který jí a Zajicovi čtvrt hodiny před zahájením večerní tiskové konference Občanského fóra otevřel dveře do Laterny Magiky a do místnosti, kde zatím (všem novinářům skryt) sedí se svými nejbližšími dramatik a spisovatel.

Co vedlo studenty a herce do stávků?

„Bezprostředním impulsem ke stávce studentů byl, jak všichni víme, masakr proti jejich povolené nezávislé manifestaci 17. listopadu. Tyto události otevřely ventil, aby se studentům začala tryskat jejich celková nespokojenost se situací v naší zemi. A podobně tomu bylo zřejmě i u divadelníků. Divadelníci jsou jedinou v nepomíňovaném věstev této společnosti, protože dvacet let musejí hrát bez možnosti velkého výběru. Žijí pod tlakem, že, když nebudou hrát tady estébáka v tomhle sensu, tak už si nezvzné přístě.“
 Víme, jak to chodilo v posledních dvaceti letech a za tu dobu se v nich nashromáždil takový potenciál hořkosti a ponižení, že jen čekal, až chvíle uzraje, aby se hořkost vyšla.“

Víte už, kdo dal pokyn k brutálnímu zásahu 17. listopadu?

„Mám jenom zprávy z druhé ruky. Nehovořil jsem o tom ani

s premiérem, ani s ministrem vnitra. Tyto zprávy říkají, že ministerstvo vnitra v podstatě funguje nezávisle na předsednictvu vlády a je řízeno sekretariátem UV KSČ. To je zpráva z druhé ruky a také všechno, co k tomu mohu říct.“

Co je socialismus a jak by se podle vás měla naše země dál vyvíjet?

„Socialismus... Já jsem asi před deseti nebo patnácti lety toto slovo přestal užívat. Do té doby jsem o sobě tu a tam říkal, že jsem socialista. Přestal jsem ho užívat nikoliv proto, že bych změnil své názory nebo své vize spravedlivého společenského uspořádání, ale přestal jsem ho užívat prostě proto, že v našem jazykovém prostředí ztratil jakýkoliv smysl. Toto slovo se stalo zárukou vídnoucí klíky, která kdykoliv se jí něco nelíbí, tak řekne, že se to namířené proti socialismu. Myslím si, že teď bude třeba v naší zemi po mnoha desetiletích obnovit občanský život. Jeho předpokladem je existencionální a morální naplnění lidí, kteří jsou nejrůznějšími způsoby po dlouhou dobu demoralizováni. Jsou vychováni v duchu ideologie staré se, ať se má dobře, nepleť se do věci obecných, od toho jsou tu jini atd.“
 Až se lidé naplní lidsky, pak může začít existovat skutečný občanský život, který se bude projevovat ve spontánní sebestrukturaci společnosti. Všechno, co se dneska nazývá nezákonnými skupinami a strukturami, je zoufalá náhražka toho, co by mělo fungovat zcela normálně. Že se lidé sdružují podle svých zájmů, přesvědčení, víry atp. Společný život se posléze stane základem života politického, na jehož pozadí vyroste jakási pluralismus politický. A demokratické společenské uspořádání umožní, aby ve svobodných volbách vyhráli ti, které si lidé vyberou. Pokud jde o ekonomiku, i ta musí být pluralistická. Musí být obnoven trh, aby vůbec fungovala. Letité zkušenosti z mnoha zemí ukazují, že myšlenka centrálná a direktivně řízeného hospodářství je nešmyl. Pluralismus neznamená tzv. návrat ke kapitalismu, ale absolutní autonomii hospodářských subjektů, ať jsou na bázi státní, družstevní, akciové nebo eventuálně soukromé.“

Lidé cítí nejistotu a zamítenost kolem období procedů v 50. letech, kolem události roku 1968—69. Co by se podle vás mělo vyjasnit?

„Já si myslím, že mladí lidé mají zamířeno všechno. Nejenom ta či ona léta, protože výchova je ideologická, tendenční. Lidé potřebují znát pravdu. Pravdu o všem. Tedy i o našich dějích. Určité základní pravdy lidé cítí, protože mají své svědomí bez ohledu na výchovu. Je třeba, aby tento skrytý potenciál lidský byl trvale obohacován a pěstován kulturou, vzděláním.“

Objevují se názory, s kým diskutovat a s kým už ne. Co je socialistické a co už není. Myslíte, že má demokracie nějaké hranice?

„Už asi zhruba dva tisíce let je základním principem, který ohraničuje demokracii, to, že k demokratickým svobodám patří všechno, co nepropaguje násili a nenucuje lidem násili. Vše, co respektuje právo druhého, je součástí svobod, které mají být ve

skutečně demokratickém systému respektovány.“

Když Emingerová děkuje za rozhovor, Václav Havel říká, že pokud to v MŠ vyjde, dá jí cenu Olofa Palmeho, kterou má dostat.

Pak kdosi přináší zprávu, že v pátek se bude konat mimořádné plenární zasedání UV KSČ. Václav Havel se zasměje: „Tak přece jen to Štrougalovo křídlo vyhrálo.“

Prosincová metalice. Vělek se vrací do Prahy a za Louny se v plné jízdě točí ve smyčku, trojnásobné hodiny. Naštěstí v takových chvílích sundává nohu z plynu i brzdy a auto se zastaví, i když v protisměru.

V Divadle Na Zbrázdě říká Petr Štěpánek, že ředitel Národního divadla Pauer tvrdě odmítá otevřít budovu ND. Tisíc zaměstnanců se sešlo ve Smetanově divadle, dvě a půl hodiny přesvědčovali ředitele, ministra kultury, jeho náměstka a předsedu ZV ROH v divadle. Marně. Ukázalo se, že ani ministr nemůže ředitele ND nařítit otevření budovy. Proto na schůzi kromě jiných vystoupil Ivo Židek, který prohlásil, že pokud se v nejbližších hodinách nic nezmění, vrátí titul národního umělce.

Obrázek 3 - 22.11. 1989 Václav Havel v Laterně Magice (Miroslav Zajíc, Mladý svět) - První Havlův snímek publikovaný v médiích od začátku sametové revoluce

V úvodu a předloze redakce Rudého Práva přivítali všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Prátelství pevné, hluboké

18. listopadu se slaví narozeniny jednoho z našich přátel, který se rozhodl číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

ANKETA ROUŽEHO PRÁVA Před vstupem do nových podmínek

18. listopadu 1989 bylo vydáno číslo Rudého Práva, které se zabývá otázkami, které se týkají vstupem do nových podmínek. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Protestní akce v Bratislavě, 17. listopadu 1989. (Podobně str. 17.)

Blahopřání do Bulharska

Blahopřání do Bulharska... (Text of the congratulatory message to Bulgaria, mentioning the 10th anniversary of the October Revolution and the friendship between the two peoples.)

DNES V LISTĚ

- ZBYTEČNÉ KONFLIKTY Zvolnění vnitřní situace a vyřešení otázky... 1
- STAV A VÝHLED ZDORUJÍ PALIV A ENERGIE Přehled o stavu energetiky... 2
- PRO NEJISTÝ VÝSTUP DRAKŮ Nová vlna zájmu o draky... 3
- POHLED PŘES HRANICE... 4

Odkaz 17. listopadu

Vystupem souhrnu F. Fity v pražském Karlově... Mezihradím evanu studentstva předloze vysoké společnosti... (Text of the editorial introduction to the special issue.)

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Naše redakce přivítá všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah. V tomto čísle se nám podařilo přivítat všechny, kteří se rozhodli číst v tomto čísle, jak se změnila jeho struktura a obsah.

Obrázek 4 - 18.11.1989 - Titulní stránka Rudého Práva - Periodikum zveřejnilo jediný snímek (vpravo dole) ze studentského shromáždění předchozího dne

SVOLÁN MIMOŘÁDNÝ SJEZD STRANY!

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

RUDÉ PŘÁVO

ORGÁN ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

ČÍSLO 279 — ROČNÍK 70 (Právo šlo ročník 82)

1989
27
LISTOPAD

PONDĚLÍ

CENA 50 HALÉŘŮ

Neztrácejme čas! Jednejme!

První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

Další mimořádné zasedání ÚV KSČ

První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

Ze zprávy předsednictva ÚV KSČ

přednesené soudruhům Karlem Urbánkem

V úvodu zprávy předsednictva ÚV KSČ... První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

Setkání delegace ÚV NF a vlády ČSSR se zástupci Občanského fóra

První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

Pět bodů vlády ČSSR

K závěrečnému zasedání ÚV KSČ a k politické situaci

První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

Změny ve vedení ÚKRR KSČ

První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

Život se nezastavil

První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

DĚLNÍK ZVOLEN DO PŘEDSEDNICTVA ÚV KSČ

Správné rozhodnutí

První mimořádný sjezd strany povoleno a neoprávněno? To je otázka, která se vlní vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln. Je třeba říci, že sjezd strany je vlnou vln.

Obrazek 5 - 27.11.1989 - Titulní stránka Rudého práva - První snímek Václava Havla publikovaný v Rudém právu

PADNI KOMU PADNI

Dvacet let jsem si nedopřál politick sledovat televizní zprávy. Nezdálo se mi dost správné utrácet vzácný čas na tu snůšku lidí, polopráv. Vydržel jsem to až minulá neděle. V ten den odpovědně jsem se opět stal televizním divákem při přenosu manifestace na Letenské pláni.

Jednu někdo napíše o těch manifestacích horkého pražského týdne studii. Nechť však dostane nejdříve slovo divák. Zaznamenal jsem několik silných okamžiků: improvizované vystoupení Alexandra Dubčeka, sympatickou zprávu mladého policisty i převláděnou strohost Václava Bandy. Chvillemi jsem při pohledu na obrazovku sklouzl očima tam, kde jsem tužil siluetu Pražského hradu. Jestlipek se díval ten muž, který brzy opustí sídlo českých králů a bude zcela zaslouženě snímat břemeno svých hříchů? Ať se nám to však líbí nebo ne, je stále ještě tam a mně se zdálo nevkusné dotýkat se ho lacinými vtípky.

Ušetřený čas mohl být použit na to, aby organizátoři vysvětlili, proč nemohl promluvit zástupce pražských komunistů.

Ještě před několika týdny jsme bývalému tajemníkovi ÚV KSČ vytýkali, že chce diskutovat pouze s partnery, které si sám vybere. Chceme-li, aby lidé v nejzapatřejší vesnici věřili, že se opravdu něco změnilo, nesmíme vyvolat pocit, že trpíme stejným zlovykem. Skutečná politická kultura, to je nesmírně obtížná disciplína. Princip odpuštění, k němuž vyzval shromáždění Václav Malý, budí našim principem trvalým.

Jaroslav Jířů

PŘIJEĎTE DOMŮ

Na shromáždění občanů na pražské Letenské pláni zazpíval zpěvák Jaroslav Hutka, kterého před lety státní bezpečnost vyhnala z domova do Holandska. Vrátil se, zatím na skok, aby dal najevo svou touhu k obnově demokracie ve vlastní zemi. Českých zpěváků, spisovatelů, básníků, novinářů, inženýrů, řemeslníků, herců, lékařů, dělníků bylo do světa vyhnáno pěkných pár desítek tisíc. Mnozí již našli za hranicemi vlasti svůj nový domov. Mnozí, a není jich málo, by přivítali možnost návratu k práci doma, k práci, kterou museli proti své vůli přerušit. Je na nás všech, abychom je opět pozvali domů. Je na nás, abychom přiměli vládu své země, aby vytvořila

pro podmínky pro návrat všech, kdo v takovém návratu stojí. Naši kulturu by beze sporu obohatily takové osobnosti světového věhlasu jako je Jiří Kolář či Milan Kundera, jejichž dílo zná a vyjímku našich čtenářů celý kulturní svět. Sotva bychom dnes našli na světě národ, jemuž jeho političtí představitelé dlouhých dvacet let zamíchovali to nejvýznamnější z jeho národní kultury. Nestačí jen mluvit o integraci tří proudů české literatury, je třeba co nejrychleji a s upřímnou omluvou pozvat všechny Čechy a Slováky zpět z emigrace domů a nabídnout jim taková postavení, která jim přísluší.

dob.

KONEC INFORMAČNÍHO MONOPOLU

Uplynulých několik dní ukázalo, jak významnou silou je v totalitním systému informační monopol. Stačilo, aby se několik čestných a poctivých novinářů ve Svobodném slově, Mladé frontě, v Lidové demokracii, v rozhlasovém pořadu mikroforum - později i v čs. televizi - rozhodlo vypovědět poslušnost cenzurnímu ředitelům a šéfredaktorům a byl konec s manipulací lidí. Dnes už dohání, co zameškal i redaktor televizních novin Morávek. Televizní přenosy, rozhlasové reportáže z manifestací občanského fóra, obsáhlé a objektivizující se zpravodajství, to vše je jistě pozitivní důsledek trvalého tlaku veřejnosti na ačkoliv prostředky dosud řízené komunistickou stra-

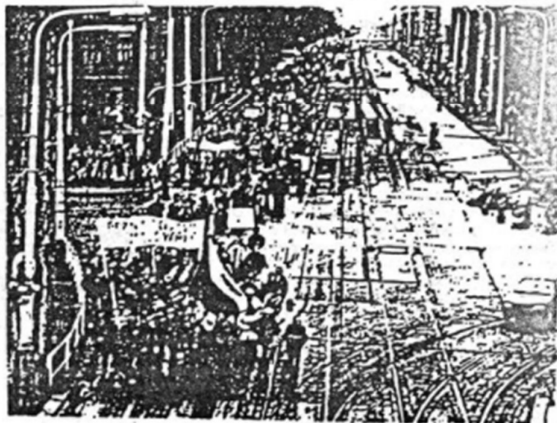
nou. Nicméně spokojit s tím nelze. Informační monopol jedné strany je třeba zrušit. Do rozhlasu a do televize musí získat přístup všechny nově se formující občanské postoje, a to nikoliv jen z dobré vůle kohosi, komu dosud tato nejmasovější informační média patří. Jedním z prvních kroků, které čekají vládu v nejbližších dnech, bude vytvoření nového, na demokratických, pluralitních principech založeného výboru pro rozhlas a televizi, který nově upraví možnosti přístupu veřejnosti k mikrofonům a televizním kamerám. Samotné objektivizující se zpravodajství nestačí. Vysílání dosud nemá komentátory vystupující jako individuality, novinářské osobnosti odpovědné za své postoje jediné své občanské a profesionální cti, svým posluchačům a divákům. Dosavadní praxe nedává žádné záruky, že se ředitelé a šéfredaktoři, dosazení mocenským stranickým aparátem, nevrátí opět k starým manipulačním trikům a k cenzurním praktikám.

db.

Sdělení LN

S velkou radostí redakce Lidových novin přijala zastavení trestního stíhání proti našim novinám a propuštění šéfredaktora Jiřího Rumlá a redaktora Rudolfa Zemana. Přivítali jsme je ve 0.45 hodin 26.11.1989. Oba se znovu pustili do práce.

Redakce LN doufá v brzkou registraci Lidových novin a kterou bude i nadále usilovat.
redakce LN

Obrázek 7 - První snímek události sametové revoluce publikovaný ve speciálním vydání listopadových samizdatových Lidových novin

LIDOVÉ NOVINY

ROČNÍK 2 – ČÍSLO 12

2 Kčs

PROSINEC 1989

Všechno je jinak

Ještě před měsícem při výrobě listopadového čísla LN jsme o ničem nevěděli, a na jednu takovou příslušnost a informaci, a takové erupce svobody – dokonce i ve sdělovacích prostředcích, jak nehezký se novínám, rozhlasu a televizi říká, a my pořád ještě jako měsíčník časově i jinak pokulhávali za samotkem doby. Co se dá dělat než podí, i když je všechno jinak.

Mohli bychom mít radost, že po celé dva roky směřujeme právě k tomu, co dneska utišení prožíváme, máme však spíše starost, abychom dostali svým vlastním slovům.

Ještě před měsícem jsme měli na krku obvinění, že „Lidové noviny nejméně od počátku 1988 publikují protisocialisticky zaměřené články s cílem na uvedoucí úlohu KSČ, zrušenou politickou linií státa a jeho představitelů... proti základem marxismu-leninismu a čs. zahraniční politice“, a na jednu už je všechno jinak. Federální shromáždění lozcos přehodnotilo v intencích veřejného mínění a předseda redakční rady LN je ministrem zahraničních věcí, i další naši dříve nelegální radové jsou nejednou poprvé na místa z nejvyšších a celá redakce je považována dlu ne za vládní tisk. To nezdárají, abychom se chlubili, něbrž jen proto, že chceme s Rudou Zemanem poděkovat za pomoc, jak jste nás podrželi v časech nejtěžších, poněvaž není teď v našich silách odpovědět jinak na všechna krásná a statečná pění, která nám bachali i pořádky doručili.

A pokud jde o ten vládní předkát: přináležíme jako většina z vás k obrovskému fóru občanů, ale právě proto jsme a nadále zůstaneme nezávislí. Takové je naše krédo ve chvíli, kdy uzavíráme druhý ročník LN a chystáme se otevřít ten třetí. Zprvu jen dvakrát týdně [už to bude zálež na nás dnešní limit] a zanedlouho snad i jako deník s literární přílohou. Nezapomínáme totiž, že v roce 1991 tomu bude sto let, kdy se Lidovky zrodily.

Všechno je jinak, ale to je přece dobře.
[Jiří Kuml]

Tak to vypadá v těchto dnech v Olomouci, ale takový obrázek bychom našli v mnoha městech naší republiky a je to i naše přání.

JÍŘÍ DIENSTBIER

Otevřené dveře

Ledovec v srdci Evropy taje. Snad už roztá, i když se jeho zbytky ještě toulají v našich vodách a nesmíme povolit, dokud nerostají zcela. Druhá fáze bude obtížnější. Byl se ještě nedávno zdálo téměř nemožné odstranit zkorodované mocenské struktury, byl to dokonce počín snaží než všechno, co nás ještě čeká. Pro budoucnost však něžná revoluce, jak se tomuto vzeptli na-

lich národů v posledním měsíci lockde říká, vytvořila několik pevných stavebních kamenů.

Oporce vůči mocenskému monopolu prokázala politickou pevnost i pružnost, téměř neuvěřitelnou po letech, v nichž byla většina společnosti z politiky vyřazena. A to nejen v koordinaci jednotlivých složek opozice, ale i v obtížných jednáních s dosud vládnoucími strukturami. Obě strany si musely na sebe zvyknout a obě našly lidi schopné pochopit, že celospolečanský zájem je nad nedávnými křivkami i nad mocenskými privilegii, kterých je nutné se vzdát. Společnost, v níž ještě před měsícem většina byla skryta do vlastního soukromí, vyjevila mimořádnou úroveň politické kultury. V ní se projevily nejen demokratické a sociální tradice, ale také pozoruhodným způsobem zkušenost vylučné či totalizující moci. Jako by se do genů společnosti zapsala informace, že naděje na svobodný a demokratický vývoj mohou být naplněny pouze pravdou, tolerancí a nenásilím. Jak jinak si vysvětlit, že na nepřekladnou brutalitu, s níž moc od lednových dnů postupovala a která vyvrcholila 17. listopadu večer, odpověděly statisíce lidí právě požadavkem nenásilí. Sesterské organizace českého občanského fóra na Slo-

[Pokračování na str. 2]

GOODBYE ♥ SAMIZDAT

Přesně před dvěma roky jsem psal úvodník do prvního čísla Lidových novin. Hned na začátku jsem se vyznal z našich obav, že je to utopie a že na to nemáme. Kdyby mi byl tehdy někdo řekl, že za dva roky budu psát pár řádek na rozloučenou s érou samizdatových Lidových novin, myslil bych si, že nemá smysl pro humor, když může tak nejspíše žertovat. A dnes je to tady: další číslo už vyjde tiskem. Ale nejen to: zcela nemístná byla zřejmě i má obava, že bude trvat dlouho, než nám vyrostou noví Bassové, Peroutkové a Čapkové. V posledních třech týdnech rostou všude kolem nás, i když, pravda, jsou mladí, ale dospívají a moudří každou chvíli. Ale abych nezdržoval: sbohem samizdatové Lidové noviny, sbohem konspirace, sbohem výslechy! Vítejte tiskárno, vítejte noví čtenáři, vítejte svobodo!

13. prosince 1989

Václav Havel

Obrázek 8 - Titulní stránka prosincového čísla samizdatových Lidových novin - Fotografie z Horního náměstí v Olomouci